C. AUNER

Moldova la Soborul din Florența

EDITIA II
CA VERSIUNE DIN CEA FRANCEZĂ

BUCUREȘTI
NOUA TIPOGRAFIE PROFESIONALĂ, DIMITRIE C. IONESCU
9. — STRADA CÂMPINEANU. — 9
1915

C. AUNER

Moldova la Soborul din Florența

EDITIA II
CA VERSIUNE DIN CEA FRANCEZĂ

BUCUREȘTI
NOUA TIPOGRAFIE PROFESIONALĂ, DIMITRIE C. IONESCU
9. — STRADA CÂMPINEANU. — 9
1915

Extras din „Revista Catolică“, Buc. 1915.

Am publicat un studiu în limba franceză asupra acestui subiect în „Echos d'Orient" 1904 şi 1905, precum şi în broşură separată. De atunci şi până acuma nu s'a descoperit absolut nimic nou relativ la partea ce au luat-o Românii la soborul din Florenţa. Pe de altă parte decedatul N. Dobrescu, profesor universitar, adoptând în întregime concluziunile mele într'o lucrare foarte importantă[1], *iar ediţia franceză a studiului meu fiind de mult epuizată, găsesc cu cale să-l reproduc aci în limba română ca o simplă versiune aproape neschimbată, deoarece, după cele zise, nici o modificare n'ar fi justificată.*

Tema acestei scrieri nu poate fi dovada, că Moldova a fost reprezentată la soborul din Florenţa. Acest fapt e stabilit in mod cert cu desăvârşire, şi după ce N. Iorga[2] *a descoperit în a. 1899 unele documente privitoare la chestie, ultimele îndoieli au fost înlăturate şi negatorii s'au redus la tăcere. In cele următoare vom căutà deci mai puţin de de a dovedì, că Moldova a luat parte oficială la acest sobor, decât mai vârtos de a examinà un număr oarecare de chestiuni în legătură mai mult ori mai puţin intimă cu*

1) Din istoria bisericii române în secolul al XV-lea, publicat în Convorbiri literare 1906 şi 1907, apoi în „Biserica ortodoxă română" 1910 şi dintr'însa în carte separată.

2) Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle, I. série Paris 1899.

faptul insuşi. Bine înţeles că suntem încă departe de a se aruncà lumină complectă asupra acestor evenimente; numărul restrâns al documentelor relative la sobor lasă mai mult decât un punct în întuneric. Dar e totuşi important de a prezentà într'un tot bine orânduit ceea ce s'a publicat până astăzi asupra acestui sobor, fixând faptele sigure, menţionând aserţiunile discutabile şi rezolvind problemele menite de a a fi rezolvate. Studiul prezent n'are deci altă pretenţie, decât să deà o îndrumare cercetărilor viitoare.

C. Auner

MOLDOVA
LA SOBORUL DIN FLORENŢA

I. Inaintea soborului.

Primele tendinţe unioniste în România.

Negocierile între Roma şi Bizanţ pentru convocarea unui sobor, care să se ocupe cu unirea bisericilor, au început dejà în veacul al XIII-lea, de abià două secole după despărţirea bisericii răsăritene de cea apuseană. Ele conduseră mai întâiu la soborul din Lyon (1274), ale cărui rezultate au fost minimale, dacă consideram, că numai puţini scriitori au ridicat vocea în favorul unirii. Cel mai de frunte erà patriarhul Ioan Beccos, destituit şi exilat pentru credinţa sa (1298). Mai în urmă însă, când Turcii împinseseră cuceririle lor tot mai aproape de zidurile capitalei imperiului grecesc, şi când nu mai erà speranţă de a mântui creştinătatea decât prin ajutorul apusului, nevoia unui sobor mai eficace càştigà teren cu zi ce mergeà. Expediţia unor cavaleri viteji, porniţi în ajutorul imperiului, dete papei Urban V. prilejul să trimeată, între 1 Iulie 1366 şi 16 Octombrie 1367, o ambasadă către împăratul Ioan Paleologul cel Bătrân. Ea se compuneà din Paul, fost arhiepiscop al Smirnei, şi pe vremea, despre care e

vorbă, patriarh latin de Constantinopole, și din vărul împăratului, contele Amedeu VI. de Savoia, comandantul corpului expediționar. Delegații aveau însărcinarea de a tractà afacerea unirii, iar Filoftei II., patriarhul ortodox al Constantinopolului, nu zăbovì să cheme clerul înalt de sub jurisdicția lui la un sobor ecumenic spre acest scop. Nu ni s'a păstrat decât scrisoarea lui Filoftei către arhiepiscopul sau patriarhul din Ohrida, dar cu siguranță că aceasta n'a fost singura invitație trimisă. In fine împăratul Ioan se duse la Roma unde abjură schisma în 18 Octombrie 1369 [1]).

Activitatea extraordinară a papii, conversiunea împăratului, enciclica patriarhului Filoftei, toate acestea nu putură lipsì de a aveà un oarecare resunăt și în principatele române din Muntenia și Moldova. Mitropolia Munteniei, sub titlu de Ungro-Vlahia, fusese întemeiată de patriarhul Constantinopolului în anul 1359 [2]) și trebue să admitem, că și mitropolitul Iachint Kritopulos, cel dintâi după înființarea scaunului [3]), să fi primit o învitare analoagă cu cea a arhiepiscopului Ohridei. In orice caz noi constatăm în Muntenia, și mai mult încă în Moldova,

1) Convocarea lui Filoftei în *Acta patriarchatus constantinopolitani*, ed. Miklosich et Müller, Wien 1860—1862 tom I. pag. 491—493 No. 234. O scrisoare a lui Urban V. din 1. Iulie 1366 în Baronius, *Annales ecclesiastici*, anul 1366 No. 4—6, ediția Bar-le-Duc tom XXVI pag. 123, 124 (mai bine decât în Hurmuzaki, Documente, vol. I. part. II. pag. 127); anul 1367 No. 5—7, pag. 142—143. Profesiunea credinței a împăratului tot acolo, anul 1369 No. 1—4 pag. 162—164. Cfr. Du Cange, *Historia byzantina*, Paris 1680 pag. 238.—E. de Muralt, *Essai de chronologie byzantine* tom. II pag. 679, face din Ioan Paleologul unchiul lui Amedeu după mumă; dar este o eroare, căci acesta erà nepotul de fiu al lui Amedeu V., tatăl Ioanei (nume schimbat în Ana de cronicarii bizantini), mama împăratului; de altminteri cuvântul ἐξάδελφος, întrebuințat de Filoftei, nu însemnează niciodată nepot de frate sau soră.

2) *Acta patr. Const.* t. c. pag. 383—385 No. 171.

3) Ibid. pag. 532—533 No. 278 și 279.

existenţa unor tendinţe unioniste indiscutabile şi progrese uimitoare ale religiunii catolice.

La 10 Ianuarie 1370 Urban V. scrie Clarei, văduva lui Alexandru, domnul Munteniei, felicitând-o că a convertit la religia catolică pe fiica sa, împărăteasa Bulgariei, şi rugând-o să facă la fel şi cu cealaltă fiică a ei, ţarina Sârbiei [1]). Cu câtevà luni mai în urmă, la 8 Aprilie, papa se adresează chiar la voevodul Munteniei Vlad sau Vladislav I., îndemnându-l să se unească cu biserica romană [2]).

In anul următor papa se ocupă de restabilirea episcopiei de Milcov sau Milcovia, în Muntenia răsăriteană, care fusese înfiinţată la anul 1228 sub denumirea de episcopia Cumanilor *(episcopatus Cumanorum)*, dar distrusă de Tătari cu prilejul invaziunii lor din anul 1241. După împrăştierea barbarilor, proprietăţile eparhiei fură ocupate de locuitorii dimprejur, pe câtă vreme primatul Ungariei din Esztergom şi episcopul Transilvaniei se împărţeau în jurisdicţiunea vacantă. In zadar papa Nicolae III scrisese la 7 Oct. 1279 legatului său să facă o anchetă asupra bunurilor înstrăinate [3]), căci ele rămaseră în mâinile deţinătorilor. In timpul, despre care tractăm, erà extrem de important de a restabilì acest episcopat catolic, spre a favorizà şi susţineà mişcarea unionistă urnită la răsărit. De aceea Urban V. numeşte la 3 Sept. 1371 pe augustinianul Nicolae din Buda episcop de Milcov; apoi la 16 Sept. somează în termeni aspri pe primatul Ungariei şi pe episcopul Transilvaniei să restituiască drepturile şi bunurile cari aparţinuseră odinioară eparhiei Milcovului. In aceeaşi zi el roagă pe regele Ungariei să întrebuinţeze toate mijloacele pentru ca noul episcop să redobândească benefi-

1) Onciul, *Originile principatelor române*, Buc. 1899 pag. 182—186. Documentul în Hurmuzaki l. c. pag. 158.

2) Hurmuzaki l. c. pag. 159.

3) Hurmuzaki, vol. I. partea I. Buc. 1887 pag. 429.

ciile scaunului său [1]). Demersurile papii nu par a fi avut succes; dar ele se compensară din altă direcțiune. In anul 1374 Grigorie IX., succesorul lui Urban V., fu informat, că în urma zelului desvoltat de Ludovic cel Mare, regele Ungariei, o seamă dintre Românii, cari locuiau la hotarele Ungariei în spre Tătari, s'au convertit la credința catolică, și că alții ar urmà ușor pilda lor, dacă li s'ar acordà un episcop și un cler cunoscând limba română. In 13 Octombre 1374 papa felicită călduros regele pentru acest succes, și în aceeași zi se grăbește să ceară episcopilor de Esztergom și Kalocsa informațiuni asupra locului, unde ar fi mai potrivit să se așeze reședința noului episcop, și asupra persoanei franciscanului Anton din Spoleto propus ca episcop fundator [2]). Regiunea, în care s'au întâmplat aceste conversiuni, nu este indicată cu preciziune; dar fiindcă și eparhia Milcoviei din Țara Românească se ziceà a fi în direcția Tătarilor, de aceea se poate admite că și acest al doilea episcopat trebuià să fie înființat tot în Muntenia.

Intr'adevăr, cu șeapte ani mai în urmă, la 9 Mai 1381, se constată un episcop dominican, Nicolae Antonii, la Argeș sau Curtea-de-Argeș, oraș situat în inima Munteniei și capitala principatului [3]). Dacă mai considerăm că la 1. Martie 1382 se găsește un al treilea episcop la apusul Munteniei, la Turnu-Severin [4]), atunci putem aveà o ideie despre activitatea desfașurata în această țară pentru propășirea năzuințelor unioniste. Se poate chiar, ca înființarea la Severin a unei mitropolii ortodoxe sub denumirea neobișnuită a „unei părți din Ungro-Vlahia“, să se datorească unei reacțiuni în contra expansiunii bisericii latine. Intâiul și

1) Hurmuzaki, vol. II. partea II. Buc. 1891 pag. 174—176.

2) Hurmuzaki, vol. I. part. II. pag. 216, 217, 220.

3) *Liber Cancellariae Apostolicae vom Jahre 1380* ed. Erler, Leipzig 1888 pag. 25—26.

4) Auner, *Episcopia catolică a Severinului*, în *Revista Catolică*, Buc. 1913 pag. 53 urm.

penultimul mitropolit al acestei eparhii a fost fratele mitropolitului Munteniei, Daniil Kritopulos, mai bine cunoscut sub numele său de călugăr Antim [1]).

Tot din această vreme pare a dată înfiinţarea mănăstirii dominicane din Câmpulung, constatată printr'un document din Aprilie 1427 [2]). Tradiţia română, după care Ana, soţia voevodului muntean Radu-Negru (1373—1384) ar fi fundat biserica catolică din acel oraş, confundă probabil mănăstirea cea nouă cu biserica mai veche [3]), căci aceasta e anterioară doamnei Ana, fiind constatată de epitaful unui paracliser mort în anul 1373 [4]). Mănăstirea din Câmpulung erà destinată dominicanilor din Ungaria în dependenţa de vicariatul „Fraţilor Pelegrini“, cari formau, atât în ordul dominicanilor cât şi în cel al franciscanilor, o ramură specială înfiinţată pentru misiunile orientului [5]).

Moldova se resimţì înca şi mai tare de cele ce se petrecusera la Constantinopole. Erà şi lucru firesc, căci acest principat erà sub influenţa polonă, iar Polonia erà foarte interesată la unirea bisericilor, din cauza milioanelor de Ruteni, cari alcătuiau mai multe provincii ale regatului.

In vara anului 1370 papa Urban V. primì vestea bună, că Laţcu, voevodul Moldovei, umblà cu gàndul să abjure schisma împreună cu poporul său, că cere a se înfiinţà în oraşul Seret sau Cereth o episcopie catolică independentă de mitropolia de Halici în Galiţia, şi că doreşte ca prim titular al noului scaun pe franciscanul Andrei din Cracovia. Imediat papa scrie în 24 Iulie episcopilor

1) *Acta patr. Const.* l. c. pag. 532—536 No. 278, 279, 281.

2) Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. III. Buc. 1897 pag. 81, 82.

3) Auner, *Episcopia Milcoviei* în *Revista Catolică*, Buc. 1914 pag. 78-79.

4) Del Chiaro, *Istoria della moderne rivoluzioni della Valachia*, Venezia 1718 pag. 17.

5) Hotărîrea capitulară din 1456 în S. Baracz, *Rys dziejow zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, Lemberg 1861 vol. I. p. 203 n. 267.

de Prag, Breslau şi Cracovia, acordându-le puteri depline ca să facă cele ce vor judecà de cuviinţă [1]).

In urma acestui ordin episcopul Cracoviei hirotonì în acest oraş la 9 Martie 1371 de episcop pe Andrei. odrasla familiei nobile de Jastrzebiec, cu supranumele de Vasilo [2]). Nu se ştie nimic relativ la catedrala din Seret. Istoria ne-a păstrat numai amintirea unei biserici parohiale şi a unei mănăstiri puse sub hramul sf. Ioan Botezătorul. Ambele fuseseră clădite pentru dominicani de către Margareta, mama voevodului Petru Muşat, care a domnit între 1375 şi 1391 [3]). Mănăstirea din Seret este mai veche decât cea din Câmpulung; biserica parohială, de care se ţineà, devenì un loc de pelerinaj din cauza numeroaselor minuni ce se întâmplau acolo şi despre cari s'a luat un act notarial la 24 Iunie 1402 [4]). O bulă papală din 28 Ianuarie 1378 întăreşte decretul generalului dominican Ilie Petit, prin care se cedase şi această mănăstire vicariatului Fraţilor Pelegrini [5]).

Laţcu-Vodă s'a convertit la religia catolică, de oarece Gregorie XI. îl felicită în 25 Ian. 1372 şi-l îndeamnă să nu se lase pervertì de soţia sa rămasă ortodoxă [6]). Cât pentru poporul său, nu se ştie ce întindere să fi luat mişcarea unionistă. In tot cazul, spre a înteţi această mişcare, regele Vladislav Iagiello cerù papii Ioan XXIII. să înfiinţeze un al doilea episcopat catolic în «târgul Moldovei“ *(civitas Moldaviensis)*.

1) Hurmuzaki l. c. pag. 160—163.

2) Auner, *Episcopia de Seret*, în *Revista Catolică*, Buc. 1913, pag. 234. M. Cromer, *De origine et rebus gestis Polonarum* libri XV, Basel 1558 pag. 368.

3) Auner l. c. pag. 238—239.

4) Auner, *Cei din urmă episcopi de Seret*, în *Revista Catolică*, Buc. 1914 pag. 570 urm.

5) Auner, *Episcopia de Seret* l. c. pag. 239.

6) V. Documentul în *Revista* cit. pag. 242—243.

S'a discutat mult asupra acestei localităţi, necunoscută sub acest nume în cronicile ţării. Insă nişte documente descoperite în timpurile mai recente au dovedit mai presus de orice îndoială, că acea «civitas Moldaviensis» este târgul Baia existent încă şi astăzi [1]). Aici Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, clădise o biserică catolică pe la anul 1418 în proporţiuni aşà de mari, încât vizitatorul apostolic Bandini sau Bandulovich puteà scrie în anul 1646 despre dânsa în raportul său către sf. Scaun [2]): «Nu există biserică la fel în Moldova». Sub baptisteriu zăceau rămăşiţele pământeşti ale Margaretei, bunica lui Alexandru, al carei epitaf ni-l comunică Bandini cu oarecare greşeli, fiind pus vreun secol şi jumătate mai târziu, probabil cu prilejul transportării osămintelor Margaretei dela Seret la Baia [3]). Această biserică erà catedrala episcopatului «Moldaviensis». Înfiinţat nu mult după ce regele Poloniei intervenise la papa. Ioan XXIII. scrise dejà în 7 August 1413 episcopului Cameniţei din Podolia [4]) să instituiască noua eparhie, de va găsì cu cale, şi de a hirotonì de prim titular pe dominicanul Ioan de Ryza. Dar din anumite motive hirotonirea n'a avut loc decât după 11 Nov. 1417, sub pontificatul lui Martin V., de oarece Ioan se numeşte creatura lui [5]). Iată-ne deci ajunşi la vremea soborului din Konstanz.

1) Auner, *Episcopia de Baia*, în *Revista Catolică*, Buc. 1915 pag. 91.

2) *Codex Bandinus* ed. Urechia, din *An. Acad. Rom.* Buc. 1895 pag. 69.

3) Auner l. c. pag. 97—98, 127.

4) Document publicat de I. C. Filitti în *Revista Catolică*, Buc. 1913 pag. 377—381.

5) Documentul din 1. Iulie 1420 în Eubel, *Zur Gesch. der röm.-kath. Kirche in der Moldau, Römische Quartalschrift* 1903 pag. 121, şi în Rosetti, *Despre Unguri şi episcopiile catolice din Moldova* din *An. Acad. Rom.* 1905 pag. 60 nota 2.

2. Soborul din Konstanz.

Soborul, despre care fusese vorba când cu ambasada contelui Amedeu de Savoia pe lângă împăratul Ioan Paleologul în anul 1366 n'a avut loc. De abià cu mult mai târziu, când progresul sectelor amenință tot mai mult constituția bisericii, apusul se hotărî la ținerea unui sobor la Konstanz între anii 1415 și 1418. Cu acest prilej trebuià să se discute și chestia unirii. Polonia pare a fi întrebuințat toată influența ei spre a decide Moldova să ià și dânsa parte la acest sinod. Pe la sfârșitul lui Maiu 1415 regele Vladislav avù la Sniatyn o întrevedere cu Alexandru cel Bun, care sosise acolo cu soția sa (probabil Maria Ringala, verișoara regelui) și o suită numeroasă. De oarece tot atunci veniră și soli dela patriarhul și împăratul Constantinopolului, e cert, că s'a tractat acolo chestia unirii, în vederea soborului dela Konstanz, care deja începuse. Astfel se explică faptul, că mai multe țări ortodoxe trimisera deputați la Konstanz, între altele și Moldova cu Muntenia.

Din nefericire nu se pot stabili decât niște notițe generale asupra participării țărilor românești, căci isvorul de căpetenie, cronica contimporană a canonicului Ulrich de Reychental s'a publicat cu atâta negligență, încât nu e chip de a identifică numele proprii, atât sunt de schimonosite, atât în ediția din 1536 cât și în cea din 1483, ambele publicate la Augsburg, sub titlul: *Das Concilium so zu Constantz gehalten ist worden*. După această cronică Moldova, zisă ca și aiuri Valahia mică, și Muntenia, zisa Valahia mare, erau reprezentate oficial prin ambasadori ai voevozilor și prin delegați a 18 orașe, 8 din Muntenia și 10 din Moldova. Numele ambasadorilor nu sunt indicate, ceeace erà și natural, dupăce sosiră la sobor soli dela 83 regi și principi, apoi 29 duci, 32 principi și o sumedenie de conți, baroni și cavaleri prezenți în persoană. Dintre aceștia din urmă un cavaler român avù darul, nu

se ştie prin ce împrejurări, să atragă asupră-şi atenţiunea canonicului; acesta îl numeşte Thobermue, Dobeomir şi Thebemur; probabil ar fi de citit: Tugomir. Cât despre oraşele române reprezentate şi enumărate într'o grupă cu 6 oraşe greceşti şi 10 ruseşti şi turceşti, cronicarul zice, că erau acreditate prin acte în regulă, *scrisori cinstite*, şi că sosiră la Konstanz în 19 Februarie 1418, cu ambasada ducelui Vitold sau Vitovt al Litvaniei şi cu mitropolitul de Kiev[1]), Grigorie Ţamblac.

Despre acest personaj va fi adesea vorbă în articolul de faţă. Cată deci să-l studiem mai de aproape. Invăţatul episcop de Roman, decedatul Melchisedec, a publicat asupra lui o biografie importantă[2]), în care îi atribue în Moldova un rol tot aşă de însemnat ca în Rusia. Iată fondul disertaţiunii sale: Grigorie Ţamblac s'a născut pe la anul 1367 în Bulgaria din părinţi români şi primì schima călugărească pe muntele Atos. In anul 1401 patriarhul Constantinopolului îl trimise în Moldova cu o sarcină grea; el trebuià să curme un conflict iscat de vre-o şeapte ani şi provocat de tăria Moldovenilor, cari refuzau să primească de mitropolit pe Grecul Ieremia, numit de patriarh, şi cereau ca acesta să recunoască de mitropolit pe Românul Iosif, pe care ei înşişi îl aleseră. Dupăce duse la bun capăt misiunea de pacificare ce-i fuse încredinţată, Ţamblac rămase la Suceava în calitate de profesor şi predicator Pe vremea aceea el a rostit cele opt predici, cari ni s'au păstrat şi sunt semnate: de Grigorie, smeritul monah şi preot. Către anul 1407 Ţamblac fù chemat de unchiul său Chiprian. arhiepiscopul Moscovei, spre a fi numit episcop de Kiev, ceeace se şi făcù în anul

1) Reychental ed. 1536 fol. LI verso.

2) *Viaţa şi scrierile lui Grigorie Ţamblac*, în *An. Acad. Rom.* seria II. tom. VI secţia II. Buc. 1884 pag. 1—109; apoi în *Revista pentru istoria* .. de Tocilescu, tom III pag. 1—64 şi în fine în *Biserica ortodoxă română*, anul VIII. pag. 410—524.

1416. Odată învestit cu această demnitate, el sprijinì tendința lui Vitold de a face scaunul Kievului independent de Moscova. Din această pricină se iscă un conflict atât de grav, încât Țamblac fù silit să plece. El se stabilì atunci în Sârbia, în calitate de igumen al mânăstirii Deciana. De acolo, pe la anul 1431, el venì pentru a doua oară în Moldova, unde se numì în curând mitropolit și starețul mânăstirii Neamțu. Cât despre rolul, ce l-ar fi jucat Țamblac în acest period și până la anul 1450, el va fi luat în seamă de mai multe ori în acest articol.

Concluziunile, la cari ajunge Melchisedec, nu sunt nimic mai puțin decât indiscutabile. Intr'adevăr, toate știrile cari ne permit de a reconstituì vieața lui Țamblac sunt scoase aproape exclusiv din operele sale. Acestea însă sunt inedite în cea mai mare parte, iar cele ce au fost publicate s'au reprodus fără critică dintr'un cod oarecare. E regretabil, că d-l Kaluzniacki nu a răzbit să publice o edițiune a lui Țamblac tot așà de excelentă ca cea a scrierilor lui Eftimie[1]; o astfel de lucrare ar fi de dorit cu atât mai mult, cu cât, din punct de vedere istoric, operele lui Țamblac sunt mai importante decât cele ale lui Eftimie. In adăstarea unei asemenea publicațiuni, e cu neputință de a clarificà niște puncte foarte întunecoase din vieața lui Țamblac, iar monografia lui Melchisedec, precum de altminteri nici alta asupra aceluiași subiect, n'au înaintat chestia de un pas.

Așà de pildă, nu e deloc dovedit ca Țamblac să fi trăit dincolo de 1419 sau 1420. Dacă vrem să ne facem o idee despre argumentele puse de Melchisedec în serviciul tezei sale, e destul să considerăm pe următorul: Suplementul adaus de Țamblac la vieața sf. Paraschive, scrisă de Eftimie, se termină cu o invocațiune a sfintei în favoarea «despotului nostru Gheorghe»; ori acesta ajungând

1) *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius*, 1375—1393. Wien 1901.

la tronul Sârbiei de abia în anul 1427, este învederat, că Ţamblac se aflà pe atunci în această ţară. Concluziunea ar fi bună, dacă antecedentul ar fi mai puţin îndoios. Intr'adevăr, Kaluzniacki citează în ediţia sa 87 manuscrise ale operelor lui Eftimie; din toate acestea însă numai 6 conţin acel pasaj, iar nu în suplementul lui Ţamblac, ci în partea scrisă de Eftimie [1]). Avem deci a face cu o interpolaţiune independentă de Ţamblac, iar Murawiew, din care a scos Melchisedec, a intercalat în partea a doua ceeace se găseşte în partea întâia la toate codurile. Celelalte dovezi invocate în contra datei de 1419 sau 1420 pentru moartea lui Ţamblac nefiind nici ele mai solide, Kaluzniacki, unul dintre cei mai eruditi cunoscători ai literaturii slave, se declară formal pentru aceşti ani [2]).

Cu toată probabilitatea deci Ţamblac n'a trăit până la timpul soborului din Florenţa. Ori, cronicarul Grigorie Ureche, care a scris pe la anul 1646, ne istoriseşte următoarele: „In anul 6940 (1432), în zilele acestui Alexandru-Vodă [3]), s'au făcut sobor mare, în Florentina, ca să poată împreunare biserica răsăritului cu a apusului, pentru multa neîngăduinţă şi price pentru capetele legei. La care sobor însuşi patriarhul de Ţarigrad şi împăratul Ioan Paleologu, şi cu mulţi episcopi şi mitropoliţi au fost. Şi din ţeara noastră au fost trimis pe Grigorie Ţamblic. Iară dela apus singur papa Hristofor, cu cardinali, şi den multe locuri arhiepiscopi şi sobor mare de călugări“ [4]). Acest pasaj, care cere mai multe explicaţiuni, ne preocupă momentan din cauza pretinsei misiuni a lui Ţamblac la soborul din Florenţa.

---

1) Loc. cit. pag. 100—120 şi 79.

2) Ibid. pag. 78—79. Id. *Aus der panegyrischen Litteratur der Südslaven*, Wien 1901 pag. 16 n. 1.

3) Urechi vorbeşte despre Alexandru cel Bun.

4) Cronica lui Gr. Urechi ed. Kogălniceanu, *Cronicele României*, vol. I. Buc. 1872 pag. 129.

Cum stă cu această chestie, dacă Grigorie murise dejà de mult? Picot [1]), editorul în limba franceză al lui Urechi, opinează, că cronicarul a făcut o confuziune îndoită, și anume a soborului din Konstanz cu cel din Florența, și a lui Țamblac cu un alt Grigorie, care erà mitropolitul Moldovei la anul 1435, precum se va vedeà mai la vale. Această explicație însă nu e satisfăcătoare. Mai întâiu, acest Grigorie, admițând cu Picot că e deosebit de Țamblac, n'a fost nici la Konstanz, nici la Florența; apoi cronicarul zice apriat, că „din țeara noastră au fost trimis pe Grigorie Țamblic" ; în fine e vorba de un eveniment din vremea lui Alexandru cel Bun (1400—1433). Părerea lui Melchisedec, care pentru alte motive tăgăduește participarea lui Țamblac la soborul din Florența, pare preferabilă. După dânsul, arhiepiscopul Kievului ar fi fost însarcinat cu reprezentarea episcopală a Moldovei la soborul din Konstanz [2]), sobor confundat de Urechi cu cel din Florența, singurul pe care-l găsì numit în izvoarele sale.

Nu se știe de unde provine știrea relativă la misiunea lui Țamblac la un sobor din apus sub domnia lui Alexandru cel Bun. Dar se poate bănuì că tocmai din cauza acestei știri, găsite pe cine știe ce însemnare, Urechi a dat înapoi soborul din Florența până la anul 1432. Intr'adevăr, într'o veche cronică moldovenească, cunoscută sub numele de putneană și scrisă înainte de anul 1561, data sbornicului din Kiev, în care e cuprinsă, se citesc următoarele: „Alexandru voevod, fiul lui Iliaș voevod, au domnit 4 ani. Pe vremea lui se duse împăratul grecesc și patriarhul Țarigradului și mare mulțime de mitropoliți la soborul din Florenția, la papa vechiului Râm, și fură ademeniți de Latini și mulți dintre dânșii se întoarseră cu bărbile tunse.

1) *Chronique de Moldavie... par Gr. Urechi, texte roumain avec traduction francaise*, Paris 1878 pag. 44—45 în notă.

2) *Viața lui Țamblac* pag. 22.

Tot pe vremea lui s'a sfinţit kir Teoctist mitropolit de către patriarhul sârbesc Nicodim" [1]).

Urechi a avut de sigur sub ochi această cronică [2]); dar neputând concilià pasajul citat cu ştirea relativă la Ţamblac, el va fi crezut, că cronica pusese greşit evenimentul în vremea lui Alexandru cel Tânăr sau Alexandrel (1451—1455) în loc de Alexandru cel Bun (1400—1433), şi tocmai spre a venì la timpul acestuia, el aşează data soborului din Florenţa la anul 1432.

Ambele principate erau deci reprezentate oficial la soborul din Konstanza prin ambasadorii celor doui voevozi, prin deputaţi a 18 oraşe, şi în fine prin mitropolitul Kievului, Grigorie Ţamblac, delegat episcopal al Moldovei. Din nefericire, afacerea unirii s'a tractat acì în mod cu totul secundar şi superficial, şi oricare ar fi fost rezultatul pentru Greci, atâta e sigur, că s'a perdut o bună ocazie spre a reduce pe Români la unire cu biserica Romei.

3. Mitropoliţii Moldovei între 1407—1437.

Studiind reprezentaţiunea României la Konstanz, o întrebare se impune: Pentru ce s'a ales tocmai mitropolitul Kievului ca delegat şi nu cel al Moldovei? Nevoia de a răspunde la această problemă, precum şi nişte complicaţiuni ulterioare ne silesc de a întrerupe deocamdată firul istorisirii, spre a cercetà mainainte, care este seria mitropoliţilor Moldovei în jumătatea întâia a veacului al XV-lea.

Istoricii nu sunt de acord asupra datei, când s'a înfiinţat scaunul mitropolitan al Moldovei. Ureche ne spune în această privinţă, vorbind despre Litvanul Juga sau Jurg

1) *Cronica şi analele putnene*, editate şi traduse de I. Bogdan în *Vechile cronice moldoveneşti până la Urechia*, Buc. 1891 pag. 194. Cfr. şi pag. 11 şi 25—28.

2) Bogdan, ibid. pag. 249, precum şi în *Cronice inedite*, Buc. 1895 pag. 31—34.

Koriatovici, care a domnit în Moldova între 1373—1375: „Juga Voda întrecut-au pe domnii cei trecuţi de mainainte de dânsul; ca au trimis la patriarhia de Ohrida şi au luat blagoslovenie, şi au pus mitropolit pe Teoctist [1])". Onciul [2]) a primit aceasta aserţiune aşà precum este. Dar Bogdan [3]) banueşte, ca Ureche a citit rau o anumită notiţa relativa la anul 1453, în care e vorbă despre despotul Gheorghe sau Juga, domnitor nu în Moldova, ci în Sârbia. Oricum ar fi, un formular al cancelariei patriarhale din Constantinopole ne face sa credem, că mitropolia Moldovei, înfiinţata de buna seamă ca un titlu onorific, este mai vârtos o fundaţiune greceasca dela sfârşitul veacului al XIV-lea.

Intr'adevar, *Noua expunere,* Ἔκθεσις νέα, compusă în 1386 sau 1387, taiata în mai multe bucaţi incoherente de Goar [4]), dar publicată dupa un manuscris în ordine logica desavârşită de Ralli şi Potli [5]), iar mai în urma de Parthey [6]), zice apriat: „In zilele noastre s'a creat, ἐγένετο ἐφ' ἡμῶν, un mitropolit de Vidin şi un alt în Mavrovalahia". Din acestea rezulta, ca mitropolia Moldovei s'a înfiinţat puţin înainte de anul 1386 sau 1387 de catre patriarhia Constantinopolului. De atunci dateaza ingerinţele excesive ce şi le-a permis patriarhul grecesc în afacerile bisericii moldovene şi prin care a provocat nişte conflicte regretabile.

Intâiul conflict avù loc, când patriarhul a voit sa impună Moldovei un mitropolit grec anume Ieremia, în locul episcopului român Iosif, susţinut cu îndârjire de Moldoveni. Lupta, agravată încă de o sentinţa de caterisire rostita

1) *Ureche* ed. cit. pag. 136.

2) *Op. cit.* pag. 234.

3) *Vechile cronice* pag. 249—250.

4) Ca apendice la *De officiis* de Codinus, Paris 1648, pag. 406—419.

5) Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Atena 1855, vol V. pag. 497 urm. în specie pag. 502.

6) *Hieroclis Synecdemus et notitiae graecae episcopatuum*, Berlin 1866 pag. 136.

de Ieremia în contra întregului popor, ţinù 7 ani. In fine patriarhul trimise în Moldova pe ieromonahul Grigorie, pe carele Melchisedec îl identifică fară motiv cu Ţamblac; acest Grigorie ştiù sa aplaneze aşà de bine afacerile, încât Iosif fù recunoscut de catre patriarh în 26 Iulie 1401 [1]). Totuşi, precum observa cu drept Bogdan, sprijinindu-se pe un document dela Alexandru cel Bun [2]), nu trebue sa luam cuvântul mitropolit în înţelesul sau literal, caci actul sus zis aminteşte numai de dania facuta «sfintei noastre episcopii din ţara noastră a Moldovei». Ierarhia unei mitropolii cu doua episcopii sufragane este de o data cu mult mai recenta [3]).

Cea din urma menţiune a mitropolitului Iosif se face într'un document din 16 Sept. 1407 [4]). Dar e foarte probabil ca el sa fi trait pâna la anul 1415, când i se aminteşte un succesor. Intr'adevăr Syropulos, istoricul grec al soborului din Florenţa, ne povesteşte [5]), ca mitropolitul

1) *Acta patr. Const.* tom. II. pag. 223 No. 472; pag. 528 533 No. 667, mai ales pag. 531 No. 667 II. Cfr. asupra acestor chestiuni şi Auner, *Episcopia de Seret* l. c. pag. 236—237 şi nota 3 dela pag. 236.

2) In *Convorbiri literare*, anul 35, Buc. 1901 pag. 364.

3) Dobrescu, *op. cit.* pag. 77 arată, că erà un obicei în biserica răsăriteană de a creà mai întâi într'o ţară un episcop cu denumire de mitropolit, cu toate că la început nu aveà sufragani.

4) Publicat de Melchisedek, *Chronica Romanului*, vol. I. Buc. 1874 pag. 101—104. Anul dela facerea lumii începând cu Septembrie, 6916 Sept. 16 corespunde cu anul dela Cristos 1407 şi nu 1408.

5) *Vera historia unionis non verae... sive Concilii Florentini,* text şi versiune latină de R. Creyghton, Haag 1660 pag. 1—3. Titlul acestei opere e ticluit de Creyghton, care a defigurat şi numele autorului în *Silvester Sguropulos.* Syropulos a semnat la Florenţa actul unirii: ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ διάκονος Σιλβέστρος Συρόπουλος. Cartea lui va fi des citată în cursul acestui studiu, dar trebue să observăm din capul locului, că versiunea lui Creyghton este foarte neexactă. De aceea ne vom referi pururi la textul grecesc, cu toate că şi acest text arată în materie teologică urme de falsificare datorită lui Creyghton. Cfr. Allatius, *In Roberti Creyghtoni apparatum... exercitationum pars I.* Roma 1665.

Moldovei a venit la Constantinopole, însă patriarhul Eftimie nu numai că n'a voit să-l primească drept mitropolit al Moldovei şi să recunoască ceeace se întâmplase, dar i-a refuzat chiar permisiunea să intre în capitală. Patriarhul erà aşà de neînduplecat în hotărîrea sa, încât însuşi împăratul nu isbutì să obţină recunoaşterea noului titular decât după înmormântarea lui Eftimie, adică după 31 Martie 1416 [1]).

In anul 1418 noul mitropolit tot se mai află la Constantinopol. Moldova a rămas deci, între 1416 şi 1418, fără cap bisericesc; iată pentru ce Ţamblac a fost însărcinat să o reprezinte la soborul din Konstanz.

Cum se chemà noul mitropolit? Analiştii moldoveneşti nu-l numesc, căci, după moartea lui Iosif, ei nu cunosc alt mitropolit decât pe Teoctist, hirotonit, precum vom vedeà, în 1453. Şi ceeace este şi mai supărăcios, nu posedăm nici un document intern, care să menţioneze un mitropolit moldovean între 16 Sept. 1407 şi 20 Iulie 1455 [2]). Pentru această jumătate de veac avem deci o lacună, ce nu o putem astupà decât cu notiţe problematice. Relativ la mitropolitul Moldovei din 1416, Melhisedec [3]) îi găseşte

1) Epitaful lui Eftimie este în Du Cange, *Glossarium ad scriptores med. et inf. graecitatis* cuv. ποιεῖν. Phrantzes, *Annales* ediţia Bonn pag. 108 are anul 6914=1406; dar este o eroare a lui Bekker, recensorul volumului. Du Cange citise 1416 în textul său. De altmintri epitaful este foarte precis; e vorba de indictionul IX., adevărat pentru 1416 iar nu pentru 1406; se arată săptămâna a patra din Păresimi, care cuprindea pe 31 Martie în 1416, dar nu în 1406. Cât pentru duminica notată în prezisul epitaf, ea a căzut în 1416 pe 29 Martie (în 1406 pe 27 Martie şi 3 Aprilie); aceasta trebue să fi fost ziua morţii, iar 31 Martie ziua înmormântării lui Eftimie.

2) T. Codrescu, *Uricariul* tom. XI. Iaşi 1889 pag. 10. Melchisedec, *O vizită la câteva mănăstiri şi biserici din Bucovina*, în *Revista pentru istorie* a lui Tocilescu vol. I. pag. 254, zice că Teoctist e menţionat la anul 1454, dar nu citează nici un document.

3) *Ţamblac* pag. 45 nota 1 şi 2.

un nume sprijinindu-se pe versiunea română, făcută în anul 1723, a unor anale bizantine. Ar fi vorbă acolo de un Macarie la anii 1428 și 1429, și nimic nu împiedică de a admite că acest mitropolit să fie identic cu cel din 1416. Dar toate acestea se înțeleg învederat cu rezerva impusă de valoarea unor citațiuni incontrolabile.

Istorisirea lui Syropulos rezumată mai sus ne face să întrevedem, că la alegerea noului mitropolit al Moldovei patriarhul Bizanțului provocase un conflict de aceeași natură ca cel ce se iscase pentru persoana lui Iosif. Se poate ca patriarhul să fi voit a impune țării din nou pe un Grec, dar nu e probabil ca să fi numit vre-unul. Dacă aceasta ar fi fost un fapt împlinit, atunci Eftimie s'ar fi provocat la dânsul și s'ar fi folosit de acest argument în discusiunea pe carea Syropulos o povestește cu multe amănunte. Experiența din trecut va fi învațat pe cei din Constantinopole mai multă prudență și-i va fi dumerit că e de prisos a numì unilateral un mitropolit, cu care apoi n'au ce face. E adevărat, că patriarhul Grigorie Mammas († 1459), combatând cartea lui Marc Efeseanul, amintește de un „Antim al Mavrovalahiei", intrat în mănăstire și apoi redevenit episcop [1]). Melchisedec [2]) face dintr'însul un concurent al lui Macarie. Dar e mai natural de a admite o lipsă de memorie la Mammas, care a scris Mavrovalahie în loc de Ungrovlahie, astfel încât ar fi vorba de Antim, mitropolitul deja menționat mai sus al unei „părți din Ungrovlahia". Cu toate că această eparhie e trecută în actele patriarhale până la anul 1401, totuși se poate presupune că scaunul a încetat de a ființă de fapt cu ocupația ungurească a Severinului în 1376 [3]), făcând loc diecezei latine de Severin, dela care întâlnirăm

1) In Migne, *Patrologia graeca* vol. CLX. col. 150.
2) *Op. și locul citat.*
3) Actul din 12 Iunie 1376 în Hurmuzaki vol. 1. part. II. pag. 235.

un titular în anul 1382. Mâhnirea lui Antim va fi fost cu atât mai mare, cu cât i-se preferase, pentru scaunul principal și efectiv al Munteniei, un anume Hariton, menționat prin Iunie 1380. In aceeași lună actele numesc un singur mitropolit al Ungrovlahiei, ceeace ar indicà intrarea lui Antim la mănăstire până în Mai 1381, când dânsul este acel unic mitropolit [1]). Pare deci preferabil de a crede, că Mammas vorbește despre dânsul, decàt de a admite un alt Antim al Moldovei [2]).

Macarie — să reținem acest nume până la proba contrară — a ramas la Constantinopole pâna la începutul anului 1418, când împăratul, revenind din Pelopones, pune sa-l confirme noul patriarh Iosif și-l trimite în Moldova [3]). El nu se mai amintește în urmă. De abia în 1436 gasim un mitropolit Grigorie, bine stabilit prin doua scrisori ce i-le adresează Eugen IV. și cari sunt datate din 10 și 11 Martie 1436 [4]). Cea dintâiu ne zice ca Grigorie fusese la papa Eugen, că a abjurat schisma și că a primit „venind în prezența noastra ungerea mirului“ [5]).

Despre personalitatea acestui Grigorie avem două ipoteze, ambele de Melchisedec și ambele improbabile.

1) *Acta patr. Const.* vol. II. pag. 7, 10, 27 No. 332, 335, 344.

2) Și Dobrescu l. c. pag. 81 nota 4 primește această ipoteză.

3) Syropulos l. c. pag. 2. Phrantzes l. c. pag. 110.

4) Cea dintâia în Baronius, *op. cit.* anul 1436 No. 27 vol. 28 (1874) pag. 220; a doua în Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium* vol. I. pag. 374 No. 536. Mai mulți autori greșesc datând scrisoarea întâia pe 1435. Scrisorile sunt datate „VI ide din martie al pontificatului nostru anul al V-lea“ și „V ide din martie al pontificatului nostru anul al VI-lea“. Insă Eugen IV. a fost încoronat la 11 Martie 1431, Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi* vol. II. Münster 1898 pag. 7. Anii pontificatului său începeau deci la 11 Martie, și pentru scrisorile în chestie e învederat că sunt din două zile consecutive: 10 și 11 Martie 1436.

5) Baronius ibid.: *ad praesentiam nostram veniens... chrismatis* (nu „*schismatis*“) *unctionem....*

Mai întâiu autorul acesta afla în Grigorie tocmai pe acel Ţamblac pe care-l caută după anul 1419. El se serveşte chiar de scrisorile citate, dintre cari dintâia nu-i este cunoscută decât în parte [1]), ca de un argument spre a dovedì, că Ţamblac a fost mitropolitul Moldovei [2]). După noi, nu are dreptate. Intr'adevăr pe ce s'ar puteà sprijinì părerea, că Ţamblac ar fi fost în Italia dupa 1431 şi ca s'a unit cu biserica catolică? Melchisedec [3]), dar mai ales Filaret [4]) protesteaza expres de ortodoxia nesguduită a lui Ţamblac. Făra a mai invocà data foarte probabilă a morţii sale pe la anul 1420, e invederat că n'are nimic a face cu Grigorie din 1436. Picot [5]) a greşit deci «rectificându-şi» parerea ce o avusese înainte de a cunoaşte monografia lui Melchisedec.

Este acì locul de a zice, ca nu se poate stabilì cu nici un document, cum ca Ţamblac să fi fost vreodată mitropolit al Moldovei. Nu există un singur izvor istoric care să-i atribue această demnitate, iar dânsul se numeşte «monah şi presviter al marei biserici a Moldovlahiei» sau «monah şi egumen al mănăstirii Pantocrator» [6]). Melchisedec crede ca aceste epitete au de motiv „adânca smerenie“ a lui Ţamblac [7]). Dar nu e acì o petiţie de principiu? Nu trebue oare dovedit mai întâi, ca Ţamblac a fost într'adevar mitropolitul Moldovei spre a conchide în urmă la smerenia, ce ar fi arătat-o prin faptul, că nu purtà titlul arhieresc?

1) In Le Quien, *Oriens christianus*, vol. I. Paris 1740 col. 1252. Şincai, *Cronica Românilor*, Buc. 1886 vol. I. pag. 624.

2) *Op. cit.*, pag. 52.

3) Ibid. pag. 53.

4) *Geschichte der Kirche Russlands*, trad. Blumenthal, Frankfurt a. M. 1872 vol. I. pag. 273.

5) *Op. cit.* pag. 595 şi nota la pag. 44 şi 45.

6) Această mănăstire poate fi tot aşà de bine cea din Deciana în Sârbia, cât şi cea din Neamţ. Kaluzniacki, *Euthymius* pag. XXIV.

7) *Op. cit.* pag. 58.

Melchisedec[1]) banuește, că istorografii latini au făcut o altă confuziune relativă la persoana lui Grigorie din 1436, și anume, identificându-l cu Grigorie Bolgarin sau Bulgarul, care deveni mai târziu (1452) mitropolitul unit al Kievului. Nu zice, cine ar fi autorul acestei confunderi, dar oricum, această ipoteză nu se poate susțineà. Intr'adevăr, noi găsim dejà în acelaș an, cel mult în 1437, un mitropolit al Moldovei, Damian, recunoscut atât în țară cât și la Constantinopole. Ce ar fi devenit deci Bolgarin, invățăcelul lui Isidor al Rusiei și partizanul unirii? Presupunerea lui Melchisedec, că acest Bolgarin ar fi fost trimis de Isidor ca omul său de încredere la Roma și că prin urmare scrisoarea din 10 Martie 1436 îi este aplicabilă, n'are putere demonstrativă. Căci această călătorie este mai vârtos o deducțiune din scrisoarea a doua dela 11 Martie 1436 decât un fapt cunoscut dintr'un izvor lămurit, fiindcă nici Filaret, nici Ustrialoff, ambii citați de Melchisedec, nu o amintesc. De altminteri enigma anunțată ar deveni prin această împrejurare și mai insolubilă.

Iorga[2]) crede, că Grigorie ar fi fost hirotonit pentru biserica latină, catolică din Moldova. Dar e cu neputință. Cele 5 titluri episcopale catolice din țările române erau toate ocupate pe la 1436: Al Argeșului de Paul de Hunyad, al Milcoviei de Grigorie, al Baiei de Ioan Ryza, al Severinului de Luca, al Seretului de Ioan[3]). De altminteri nu erà în obiceiul Sf. Scaun de a înființà eparhii așà din senin. Hirotonirea la Roma a lui Grigorie de «mitropolit al Moldovlahiei» aveà deci un fundament, și e regretabil că lipsa de documente nu ne permite de a constatà dacă această bază erà reală sau dacă a fost la mijloc numai o mistificare.

1) *Op. cit* pag. 53.
2) *Istoria bisericii românești*, vol. I. Văleni de Munte 1908 pag. 76.
3) V. articolele respective publicate în această *Revistă*.

Rezultă din cele zise, că mitropolitul Grigorie al Moldovei din 1436 nu e identic nici cu Ţamblac, nici cu Bolgarin, şi nu poate fi un episcop de rit latin. Din nefericire, unica lui menţiune în cele două scrisori papale nu se întregeşte prin alte ştiri. El dispare din istorie în 1436 sau 1437, căci atunci gasim pe mitropolitul Damian.

4. Pregătiri pentru soborul din Florenţa.

Nimeni nu puteà fi mai nemulţumit cu rezultatul negativ obţinut la Konstanz, decât împăratul bizantin. Strâns de aproape de Turci, neputând aşteptà un ajutor eficace din apus, a cărui credinţă îl izolà de răsărit, el înţelese că e nevoe de a se convocà un sobor cu scopul unic de a se face unirea. Lucrul nu erà uşor. Dar papii nu se deteră înapoi dela nici o piedică şi jertfă spre a realizà proorocia Domnului, că va fi «o turmă şi un păstor». Se începură deci tractative, în cari fù cuprinsă în curând şi Moldova.

In această privinţă trecerea împăratului Ioan Paleologul cel Tânăr prin Moldova a fost de mare însemnătate. Acest împărat plecase din capitala sa la 15 Noembrie 1423, spre a se duce în occident, unde vizità şi pe papa. La întoarcere, în Octombrie 1424, el sosì la Chilia, port pe atunci moldovenesc la Dunăre, unde îl aşteptà flota bizantină [1]). Invăţatul Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, scrie în anul 1716 după pandectele lui Leunclavius, că la acest prilej Alexandru cel Bun a primit dela împărat titlul de despot şi coroana regală [2])

1) Phrantzes pag. 118, 119. Iorga, *Notes et extraits*, pag. 361 et 177 n. 1. Pentru întrevederea cu papa cfr. Baronius, *Annales ecclesiastici*, tom. XXVII. Bar-le-Duc 1874, anul 1423 No. 26 pag. 556, după *diarium venetum* manuscris.

2) D. Cantemir. *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, Buc. 1872 pag. 36.

Tradiţia moldoveneasca, consemnată mai întâi de mitropolitul Gheorghe (1723—1729), adaugă, că Alexandru cu senatul sau şi mitropolitul cu clerul său au însoţit pe împarat pâna la Chilia; că împaratul a promis Moldovei autochefalia bisericească şi că mai în urmă s'a şi facut un act sinodal recunoscând aceasta independenţa; ca a conferit mitropolitului mitra şi sacosul; înfine ca împaratul şi împărateasa au trimis două icoane facatoare de minuni, una a Sf. Fecioare şi alta a Sf. Ana [1]). Afara de actul sinodal, contestat cu drept de Melchisedec [2]), restul nu întâmpină nici o dificultate serioasă. Existau deci relaţiuni religioase intensive între Moldova şi Constantinopol şi erà lucru firesc sa se tracteze atunci şi chestia arzătoare a unirii.

Că a fost astfel şi că hotarîrile luate erau chiar favorabile unirii, aceasta se poate deduce oarecum din faptul, că analiştii români, toţi calugari, au trecut sub tacere numele mitropolitului de pe vremea trecerii Impăratului Ioan Paleologul. Mitropolitul Gheorghe afirmă, în expunerea citată mai sus, şi scrisă în 1723 [3]), că erà Iosif. E o ipoteză imposibila, bazata numai pe parerea lui, ca Alexandru cel Bun şi mitropolitul Iosif erau contimporani şi au trait până la soborul din Florenţa. Cât pentru Alexandru, Gheorghe se mai puteà sprijinì pe Ureche; dar cât pentru Iosif, părerea lui e cu totul greşită. Am vazut ca, foarte probabil, Macarie a ocupat scaunul mitropolitan în 1424. E indiferent, dacă mitropolitul de atunci s'a chemat aşà

1) Expunerea mitropolitului Gheorghe se află în *Minunile Maicei Domnului*, Neamţ 1847 fol. 148 verso şi urm. Ioan Paleologul este acolo confundat cu fratele său Andronic. Extrase şi o versiune după *cronica logofătului Ştefan* se găsesc în Melchisedec, *Chronica Romanului* vol. I. pag. 86 urm. Cât despre icoane v. inventarul în Tocilescu, *Raporturi* pag. 234 şi în Melchisedec, *Notiţe istorice şi archeologice*, Buc. 1885 pag. 12.

2) *Chronica Romanului* l. c.

3) *Minunile Maicei Domnului* pag. 149 recto.

sau altfel; fapt este, că nici un izvor românesc, scris în limba paleo-bulgară sau română, nu pomeneşte de dânsul. Să fie oare o simplă întâmplare? Dar atunci pentru ce mitropoliţii favorabili unirii, Grigorie şi Damian, sunt trecuţi şi ei sub tacere de analiştii noştri? Mişcarea antiunionista, care se produse puţin în urma soborului din Florenţa, nu ne-ar explicà poate această tăcere atât de staruitoare?

Soborul din Basel, început la anul 1431, înlătura una din cele mai mari piedici ale unirii, greutatea de a se convocà un sobor exclusiv spre acest scop. De aceea adunarea se puse de timpuriu în contact cu Grecii, caci constatăm ambasade din ambele părţi cu începerea anului 1433. Cea mai faimoasă a fost condusă de dominicanul Ioan din Ragusa, pe care soborul din Basel, devenit schismatic, îl numì mai târziu, în 1438, episcop de Argeş, după transferarea titularului precedent, Pavel, la Agram [1]). Ioan din Ragusa erà însoţit de teologul Simon Freiron şi de Enric Menger, canonic din Konstanz. Ambasada plecă spre Constantinopole după luna lui Mai 1435 şi se pregăteà la întoarcere catre 26 Noembrie ale aceluiaş an. De altfel şi Papa tratà direct cu Grecii afacerea soborului. Solul de capetenie erà secretarul sau Cristofor Garatone, episcop de Corone, care ştiù să convingă pe Greci de a primì soborul convocat de Papă la Ferrara, iar apoi transferat la Florenţa [2]). Dibăcia acestui delegat papal îl facù celebru până dincolo de hotarele greceşti, căci am auzit dejà pe cronicarul moldovean Ureche vorbind despre «Papa» Cristofor cu prilejul soborului din Florenţa.

In mijlocul acestor negocieri intervin cele două scrisori ale Papei Eugen adresate lui Grigorie, «mitropolitului

1) Extrasul actelor în *Römische Quartalschrift* 1902 p. 278 şi 280.

2) Baronius l. c. anul 1433 No. 28; anul 1434 No. 15—17; anul 1435 No. 8; anul 1437 No. 11; vol. XXVIII. pag. 154, 170, 186, 234.

Moldovlahiei», din 10 și 11 Martie 1436. Este greu de a fixà cu preciziune data convertirii lui Grigorie, căci întâia din scrisorile citate zice numai: „în vremurile din urmă" *retroactis temporibus*, iar a doua: „nu de mult" *novissime*. Papa acordă mitropolitului puterile cele mai întinse spre a unì către biserica romană pe „Valahi, Bulgari și Moldovalahi" *Valachos, Vulgaros et Moldov(l)achos*, cari se găsesc în Ungaria și la hotarele regatului. In acelaș timp îi dă un salv-conduct spre a se puteà duce liber „în mai multe părți ale lumii pentru răspândirea credinței catolice".

De unde trebuià să plece Grigorie, din eparhia lui sau din Roma? Din nefericire cele două scrisori papale, unicul document relativ la acest mitropolit, nu ne permit de a raspunde la această întrebare. Precum s'a zis mai sus, Grigorie dispare din istorie în 1436 sau 1437, și lasă urmașului său Damian menirea, să facă pregatirile mai de aproape pentru participarea Moldovei la soborul din Ferrara-Florența.

Damian trebuià să plece din Constantinopole spre Moldova în 1437 sau poate chiar în 1436. Iată ce ne zice Syropulos: «Cam un an mai târziu (adică după ce Menger, deputatul soborului din Basel, părăsise Bizanțul) sosira dela sinod scrisori pecetluite, și îndată împăratul începù să cugete la întrunirea sinodului; el alese ambasadori și se redactară scrisori atât împărătești cât și patriarhale. In Moldova trebuià să se ducă mitropolitul, care aveà tocmai de gând să plece într'acolo. Mai târziu i-se scrise din nou precum și domnitorului, și sosiră aici mitropolitul, solul Neagogis (Νεάγογις) și protopopul" [1]).

Syropulos nu ne arată nicăiri numele mitropolitului; în deobște lipsesc numele proprii în cartea sa Dar iscăliturile pe actul unirii din Florența umplù această lipsă, căci

1) *Loc. cit.* pag. 44—45.

aflăm dintr'însele, că mitropolitul de atunci al Moldovei se chemà Damian.

Trebue să determinăm acì un punct capital pentru subiectul acestui studiu.

Melchisedec [1]) afirmă, că la epoca soborului din Florența adevăratul mitropolit al Moldovei, recunoscut de țară, erà Grigorie Țamblac, sau, dacă admitem moartea lui pe la 1420, altul necunoscut [2]). In orice caz, el nu poate fi Damian, un grec numit unilateral de către patriarh, fară a fi fost vreodată agreat în Moldova.

Lipsa izvoarelor nu ne permite de a hotarî, dacă Damian a fost Român ori Grec și dacă a fost numit cu sau fară consimțimântul voevodului Moldovei. Dar un lucru este sigur, și anume că a fost perfect primit și recunoscut în Moldova. E destul ca argument ambasada trimisă de domnitor la sinod împreună cu Damian, ambasadă pe care Melchisedec nici nu o pomenește. Din contră, el copiază din Le Quien [3]) un pasaj rău tradus din Syropulos: „Damian se întoarse la Constantinopole având în suita sa pe protopopul Neagogus“, și în loc de un deputat, el află un oarecare protopop chemat Neagu, care n'a existat nici odată și a carui iscalitură, bine înțeles, a căutat-o în zadar sub actul de unire. Picot [4]) observă cu drept, că textul citat al lui Syropulos este foarte deslușit.

Dealtminteri Syropulos vorbește și în alte părți despre deputații moldovenești și despre Neagogis, pe care-l numește ambasadorul „voevodului Moldovei“, precum vom vedeà în

1) *Țamblac* pag. 54 urm.; *Chronica Romanului* pag. 82 urm.

2) In *Cronica Romanului*, publicată cu zece ani înaintea biografiei sale despre Țamblac, Melchisedec admitea moartea acestuia în 1419 și zicea, că adevăratul mitropolit moldovenesc între 1437—1439 e necunoscut.

3) *Op. cit.* vol. I. col. 1253: *„Damianus rediit Constantinopolim habens in comitatu Neagogum protopapam“*.

4) *Op. cit.* pag. 45.

paragraful următor. Dar acest autor nu este unicul martor. Se știe că împăratul pusese drept condițiune pentru întrunirea soborului că, dacă ar aveà loc la Constantinopole, atunci orientalii vor luà parte pe cheltuiala lor, dacă ar fi însă să se țină în Italia, atunci Biserica apuseană să suporte toate cheltuelile [1]). Intreținerea ambasadei române cădeà deci în sarcina Papei, și într'adevăr N. Iorga a avut satisfacerea de a descoperì în arhivele Romei nu mai puțin de trei mandate de plată pentru zisa ambasadă. La 22 Octombrie 1438 nobilul Anton de Piscia, negustor din Florența, adeverește primirea de „46 floreni de aur *de camera* (tesauru papal), drept înapoierea unei sume egale ce o plătise deputaților Valahilor pentru cheltuelile lor de două luni“. La 13 Iunie 1439 familia Medici primise „364 floreni de aur reprezentând suma egală ce o plătiseră Cucernicului Părinte Domnul arhiepiscop al Rutenilor, ambasadorilor Valahilor, ambasadorului Iberilor și ambasadorului Trebizondei, pentru întreținerea lor până la 22 Mai“. La 24 Octombrie 1439, se restitue unui anume Daniil și altora ceeace plătiseră și anume: „138 floreni de aur *de camera* lui Nagor, deputatului Domnului Moldovei, pentru dânsul, tovarășul său și servitorii lor, ca rest și supliment la întreținerea lor, și ca cheltueli de drum spre a merge dela Florența la Veneția, calculându-se câte trei floreni și jumătate de cap, numărul persoanelor fiind de șeapte, ceeace face un total de 162 floreni și 25 soldi monetă romană“ [2]).

1) Baronius *op. cit.* anul 1434 No. 15 tom. XXVII. pag. 170.

1) Iorga, *Notes et extraits*, II. série pag. 9, 13 și 559: „*Florenos auri similes quadraginta sex, pro totidem per eum solutis oratoribus Blacorum, pro expensis duorum mensium... Florenos auri similes 364, pro totidem per eos solutos reverendo patri, domino archiepiscopo Ruthenorum, ambassiatoribus Blacorum, ambassiatori Iverorum et ambassiatori Trapensuntino* (sic), *pro eorum provisione usque in diem vigesimam secundam maii.... Florenos auri de Camera centum tri-*

Este deci mai presus de orice îndoiala, ca voevodul Moldovei a trimis la Florenţa o ambasadă compusă din Neagogis sau Nagor, probabil Neagoe, dintr'un ataşat şi dintr'o suita de cinci persoane. Şi de oarece aceasta ambasada a venit la Constantinopole cu Damian, rezultă apriat ca acesta erà recunoscut în Moldova, şi ca nu existà în ţară alt mitropolit.

Syropulos istoriseşte, ca mitropolitul Moldovei, Damian, a plecat din Constantinopole spre eparhia sa, catre sfârşitul anului 1436 sau la începutul anului 1437, cu scrisori de ale împaratului şi patriarhului relativ la convocarea unui sobor la Ferrara. Damian se reîntoarce în urma însoţit de un protopop (al carui nume Constantin, precum şi însuşirea lui de vicar al lui Damian, îl cunoaştem dela iscalitura sa sub actul de unire) şi de o ambasadă a voevodului Moldovei. Sosirea lor la Constantinopole cata să fi avut loc puţin înainte de 27 Noembrie 1437, când patriarhul şi clerul, între cari bine înţeles erà şi Damian cu însoţitorii lui, se îmbarcara pe corabia admirala a papii [1]).

II. In timpul soborului.

1. Moldova ortodoxă la sobor.

Soborul începuse la Ferrara în 8 Ianuarie 1438; dar Grecii încă nu sosiseră la această dată [2]). De abia cu o

ginta octo Nagor, oratori domini Moldulachie (sic), *pro se et socio suo ac eorum familiaribus, pro residuis et complementis eorum provisionis et pro eorum viatico seu expensis eundo de civitate florentina ad civitatem Venetiarum ad rationem trium florenorum cum dimidio pro qualibet persona, quae erant septem. Constituunt in totum ad Florenos similes centum sexaginta duos et solidos viginti quinque monete ramane. Fl. CLXII, sol. XXV*».

1) Phrantzes *op. cit.* pag. 176. A. Pichler, *Geschichte der Kirchlichen Trennung*, München 1864—1865, vol. I. pag. 390; acest autor greşeşte datând plecarea la 24 Noembrie.

2) Baronius *op. cit.* anul 1438 No. 2 vol. XXVIII. pag. 253.

lună mai târziu, la 9 Februarie, împăratul făcù intrarea sa solemnă la Veneția. El sosì la Ferrara în 4 Martie, iar patriarhul cu 4 zile mai în urmă, la 8 aceleiași luni. La 9 Aprilie avù loc ședința, la care Grecii erau de față pentru întâia oară. Damian își aveà locul la rangul al doilea, lânga Ioasaf al Amasiei, nu departe de Macarie al Nicodemiei [1]).

Nu este aci locul de a face istoricul soborului, transferat la Florența prin decretul papal din 10 Ianuarie 1439 [2]). Ne mărginim de a notà cele ce se referă în deosebi la reprezentanța Moldovei.

Pe câtă vreme Latinii expuneau doctrina lor prin organul teologilor într'o comunitate perfectă de vederi, între Greci se ivì dela capul locului cea mai mare diversitate doctrinală. Acestei împrejurări se datorește prelungirea peste măsură a soborului, precum observă cu drept Isidor, mitropolitul Kievului, la întrunirea din 28 Martie 1439 la patriarh)[3]. Damian nu figurează printre oratori; dar el și confrații săi al Târnovei și al Amasiei dăduseră, dacă putem crede lui Syropulos, probabil la întrunirea din 30 Mai, un vot deosebit de cel al patriarhului Iosif relativ la chestia lui *Filioque*. Ei ar fi zis chiar că Iosif poate fi vinovat de erezie.

Atunci patriarhul chemă la dânsul pe cei trei episcopi și dojenì amar felul lor de a se purtà; după Syropulos, care exagerează de sigur, el s'ar fi servit de următoarele cuvinte :

E frumos ceeace facurăți? Nu sunteți voi prietenii mei

---

1) Anonimul (probabil Dorotei al Mitylenei), Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδος. Citez această operă după *Concilia generalia Ecclesiae catholicae Pauli V. Pont. Max. auctoritate ed. tomus quartus* Roma 1628 pag. 301 urm. Nu am la îndemână ediția mai comodă din Roma 1863. Opera e reprodusă de altminteri și de Mansi, *Amplissima collectio conciliorum* tom. XXXI. A. col. 463 urm.

2) Baronius *op. cit.* anul 1439 No. 1 tom. XXVIII. pag. 277.

3) Annimul *op. cit.* pag. 661.

intimi? Nu oare eu v'am ridicat la demnitățile voastre? Nu aveți dela mine tot ce posedați? Nu faceți voi parte din casa și familia mea? De ce atunci n'ați urmat părerea mea, ci ați zis că cel ce vreà mă poate taxa de eretic? Iar eu credeam că, dacă m'ați vedeà aruncat în mare, ați sărì după mine în adâncimi! Așà speram că vă veți purtà față cu mine. Și pentru ce oare v'am primit și v'am păstrat pe lângă mine? Spre a-mi asigurà partizani ai cuvintelor mele și colaboratori ai vederilor mele, sau spre a întâmpinà în voi niște protivnici? Sau vreți să arătați o judecată mai bună decât a mea despre dogmele bisericii? Eu știu foarte bine ceeace zic sfinții, și de aceea am vorbit astfel precum ați auzit; datoria voastră erà de a mă urmà [1]).

După acelaș autor cei trei episcopi ar fi explicat astfel părerea lor:

Noi nu ne împotrivim la felul de a vedeà al Sfinției Voastre, ci mai vârtos v'am urmat și suntem de aceeași părere, căci noi n'am primit expresia „din Fiu" și n'am vorbit altminteri. Din ceeace știm și am înțeles, noi am avut părerea enunțată și n'am primit termenii „din Fiu". Noi credeam, după cele ce ați definit, că părerea Sfinției Voastre înclină de aceeași parte [2]).

Patriarhul răspunse:

Și ce? Vi-se pare că n'am vorbit lămurit? Dar nu trebuià oare să considerați că cuvintele mele trebuiau potrivite cu scopul? Totuși voiu dà explicațiuni și mai amănunțite și lămurite în reuniunea viitoare și voiu redactà

---

1) Syropulos *op. cit.* pag. 260.

2) *Ibid.* pag. 261. Să se observe această contrazicere curioasă: episcopii declară că au aceeași părere ortodoxă ca patriarhul lor, și totuși îl taxează de eretic!

chiar părerea mea înscris. Dar atunci cată să fiţi de opiniunea mea [1]).

Syropulos termina acest dialog zicând, că patriarhul îndemnà şi împingeà astfel pe episcopi de a urmà părerea lui. O acuzare puţin probabila pentru un bărbat, care aproape trageà de moarte. Fapt este, că cei trei episcopi au votat în 30 Mai 1439 în contra formulii unirii, iar în 3 Iunie pentru. Patriarhul a murit în 10 Iunie [2]).

Cantemir [3]) ne povesteşte, învederat după o tradiţiune mănăstirească, că mitropolitul Damian a fost îndemnat de însuşi Papa de a votà pentru unire. Iată cuvintele sale: „Când în acel sinod mitropolitul, om simplu şi puţin deprins în scripturile divine, subscrisese, spre a obţineà demnitatea promisa a tronului al şaptelea şi alte onoruri propuse de Papa, decretele fictive şi amăgitoare ale sinodului, cu toate protestările solilor lui Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, cari erau cu dânsul“...

Biserica latină nu ştie până în ziua de astăzi ce este tronul al şaptelea, şi de aceea nu puteà să-l promită lui Damian. Cât pentru solii moldoveneşti, noi vom auzì din gura unui martor ocular, că ei, departe de a protestà, primira unirea în acord cu mitropolitul lor.

Syropulos, ce-i drept, ne zice că „ambasadorii Moldovlahilor“ şi alţii nu înclinau spre latini; dar el recunoaşte, că mulţumita intervenţiunii împăratului, şi ei se hotărîră pentru unire. La marea întrunire din 3 Iunie la împărat „se cerù înfine şi părerea ambasadorilor, cari declarara că primesc unirea: episcopul de Menon, ca delegat al despo-

1) Syropulos *op. cit.* Nu pot rezistà la plăcerea de a dà aici un specimen din versiunea protestantului Creyghton; el traduce astfel răspunsul din urmă al patriarhului: *Et quid si nec ego spiritum a Filio apertis verbis dixerim, oportuit vos altius in meam mentem urinantes* (sic!), *sensum quem non dixerim, ex verbis eruere ac expiscari.*

2) Anonimul, pag. 567—569.

3) *Descriptio... Moldaviae* pag. 146.

tului (Ciprului) Teodor, fu cel dintâiu, care emise acest vot, în sfârșit venì rândul lui Neagogis, ca deputat al voevodului Moldovlahiei“ [1]).

Inainte de a ne despărți de acest Neagogis sau Nagor, cată sa-i studiem identitatea. Erà fără îndoială un boier moldovenesc, și într'adevăr constatăm un logofăt *Neagoe* la 13 Ianuarie și 24 Aprilie 1434; la 17 Iulie 1436; la 20 Iunie 1438 și la 2 Iulie 1439 [2]).

In documentele citate Neagoe este arătat ca *martor* al donațiunii sau la alte diferite acte. Aceasta însă nu împiedică să-l identificăm cu ambasadorul Neagogis. Formula: „pe credința jupânului Neagoe logofătul“ nu implică prezența personală a numitului în momentul redactarii actului. Numărul cel mare al boierilor menționați, formula: „pe credința tuturor boierilor mari și mici ai Moldovei“, toate acestea ne dovedesc, că în Moldova, ca și în Ungaria, avem de a face cu o simplă formulă de cancelarie și nu cu asistența indivizilor numiți. Este deci mai mult decât probabil, că Neagogis sau Nagor, ambasadorul voevodului Moldovei la soborul din Florența, nu e altul decât logofătul Neagoe, a carui existență e constatată prin documente contimporane. Cât pentru mandatele de plata, amintite mai sus și eliberate la 13 Iulie și 24 Octombrie 1439, ele nu infirmă identitatea în chestiune, fiindcă banii atunci n'au fost dați ambasadorului în mână, ci au fost numai restituiți acelor persoane cari, în diferite vremuri nedeterminate, le dăduseră dinainte pe comptul *camerei* apostolice.

1) *Op. cit.* pag. 261 și 268: „Εἶτα ἠρωτήθησαν οἱ πρέσβεις καὶ ἔδωκαν γνώμας στέργειν τὴν ἕνωσιν, πρῶτος μεν ὁ Μενόνος ὡς ἀπὸ τοῦ δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου καὶ ὕστερον ὁ Νεαγώγις ὡς ἀπὸ τοῦ βοεβόδα τῆς Μολδοβλαχίας“. Syrópulos datează 2 Iunie pentru întrunire, dar greșește. Anonimul *op. cit.* pag. 567 zice: 3 Iunie, *Mercuri*, și într'adevăr Mercurea căzù în acel an pe 3 Iunie, iar nu pe 2.

2) Hurmuzaki *op. cit.* vol. I. partea 2. pag. 850 No. 670; pag. 852 No 671; pag. 854 No. 672; pag. 870 No. 681; pag. 876 No. 685. F. A. Wickenhauser, *Bochotin,* Viena 1874 pag. 65.

Cam o lună după votul dat de Neagoe, se făcù subscrierea solemnă la definițiunea sau tomul unirii, la care iscăliră și Damian cu vicarul său în 5 Iulie 1439. Subsemnările lor, a mitropolitului la rangul al doisprezecelea, a protopopului la al douăzeci și cincilea între Greci, sunt următoarele :

„Smeritul mitropolit al Muldovlahiei și locțiitor al celui din Sevastia, Damian, am iscălit mulțumit“.

„Protopopul Constantin și vicarul mitropolitului Muldovlahiei, am iscălit“ [1]).

Originalul acestor subscrieri se găsește la Florența, în sala de lectură a bibliotecii Laurențiane, unde se află tomul semnat de împărat și de toți membrii soborului [2]).

2. Valahia și Soborul.
Latinii din România și Soborul.

Valahia fost-a oare și ea reprezentată la soborul din Florența? Mai mulți autori o afirmă. Astfel ilustrul om de stat, Mihail Cogălniceanu, scrie: [3]) „La soborul din Florența, în anul 1439, Vlad Dracu trimise și el pe cei doi mitropoliți ai săi (din București și din Târgoviște), cari iscăliră unirea cu Latinii, sub numele arhiepiscopilor de Nicomedia și Amasia».

---

1) Anonim *op. cit.* pag. 580, 588 Mansi, *op. și vol. cit.* col. 1036 și 1040: „Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μουδοβλαχίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σεβαστείας Δαμιανὸς ἀρκετὸς ὑπέγράψα ... Ὁ πρωτοπαπᾶς Κωνσταντῖνος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Μουδοβλαχίας ὑπέγραφα“.

2) O copie s'a publicat în *Arhiva, organul Societății științifice și literare din Iași*, Iași 1894 anul V pag. 557 urm. Reproducțiunea, din nefericire, e foarte neexactă. Tot acolo se dau și extrase tot așà de necorecte dintr'un manuscris dela anul 1794 conținând actele soborului. Publicație cu totul inutilă, căci actele sunt tipărite în întregime de mai bine de două veacuri.

3) M. Kogalnitchan, *Histoire de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie*, Berlin 1854 pag. 111.

De fapt, în actul unirii se află semnătura lui Macarie, mitropolit al Nicomidiei, și a lui Ioasaf, mitropolit al Amasiei [1]). Dar și mai mult. Lesviodax [2]) pretinde, provocându-se la niște documente, că Macarie a fost mitropolitul Valahiei în anul 1442.

Că în anul 1442 să fi fost un oarecare Macarie mitropolitul Ungrovlahiei, asta se poate. Dar e sigur că n'are nimic a face cu omonimul său de pe scaunul Nicomidiei. Cogălniceanu adoptase numai o conjectură a lui J. A. Fessler [3]). Acest autor citează mai întâiu pasajul următor din *Noua Expoziție*: „S'au înființat în ultimele zile și în Ungrovlahia doi mitropoliți; unul ține locul celui de Nicomidia și ià titlul de mitropolit al Ungariei întregi și al plaiurilor (πλαγηνῶν); celălalt se numește mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei și ține locul celui de Amasia" [4]). Ori, raționează Fessler, „de oarece la începutul veacului al XV-lea nu mai existau episcopiile de Nicomidia și Amasia, putem bănuì cu destul fundament, că în actele unirii dela soborul din Florența au figurat și mitropolitul de București și mitropolitul de Târgoviște, și că au preferat să semneze după titlurile lor bisericești decât după numele barbar al scaunelor lor» [5]).

Raționamentul acesta este însă greșit. Mai întâiu, mitropolia de Târgoviște este identică cu cea de București. Iar dacă presupunem, că Fessler voià să vorbească despre cele două mitropolii de Târgoviște și Severin, atunci trebuie să ne amintim, că aceasta din urmă încetase de mult, și chiar mențiunea ei curat titulară se face în actele pa-

1) Anonim, *op. cit.* pag. 588; Mansi *loc. cit.* col. 1036.

2) *Istoria bisericească,* Buc. 1845 pag. 397.

3) *Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen,* Leipzig, 1814 vol. VI. pag. 1136.

4) Rhalli și Potli *op. cit.* vol. V. pag. 501—502.

5) *Op. și loc. cit.*

triarhale cea din urmă oară în Iulie 1401 [1]). Deci nu puteà să asiste la sobor decât unicul mitropolit al Valahiei, având reşedinţa la Târgovişte şi titlul de locţiitor al mitropolitului Nicomidiei. Din aceleaşi acte rezultă însa [2]), că mitropolia Nicomidiei dăinuià în acelaş timp cu titlul sus zis al mitropolitului Valahiei. Prin urmare acest titlu nu însemnà altcevà decât dreptul acestuia de a ocupà, în sinodul patriarhal, scaunul mitropolitului Nicomidiei, când acesta lipseà. Identitatea persoanelor este exclusă. Pe lângă aceea, la soborul din Florenţa, titlul de locţiitor al Nicomidiei trecuse la mitropolitul de Târnova, sau, după alte manuscrise, la cel de Lacedemonia [3]), precum rezultă din însăşi iscăliturile [4]). Astfel dar Macarie şi Ioasaf, semnând cu titlul unor mitropoliţi de Nicomedia şi Amasia, erau efectiv, cu toată ocupaţia turcească, chiriarchii acestor scaune, şi nu aveau nimic a face cu episcopatul românesc.

Ipoteza lui Fessler, formulată în ediţia întâia a lucrării sale (1812—1825), a fost admisă de J. A. Vaillant [5]). Din Vaillant ea trecù în *Scurtă istorisire şi chronologie despre mitropolia Moldaviei* de episcopul N. Scriban [6]). După Cogălniceanu o adoptară şi alţii [7]). Dar trebuie să părăsim a-

1) *Acta Patr. Const.*, vol. II. pag. 518 No. 660.

2) *Ibid.* d. e. pag. 51 No, 361 şi pag. 73 No. 370.

3) Le Quien, *op. cit.* vol. I. col. 597.

4) Anonimul, *op. cit.* pag. 588. Mansi *op. şi vol. cit.* col. 1036.

5) *La Romanie*, Paris 1844 vol. I. pag. 201.

6) Paris 1857, pag. 13.

7) Chiar şi Melchisedec pare a fi fost influenţat de aceşti autori când afirmă, în discursul său pronunţat înaintea sinodului român şi publicat sub titlul: *Papismul şi starea actuală a bisericii ortodoxe în regatul României*, Buc. 1883 pag. 20, că la soborul din Florenţa „au participat şi Bisericile Române din Moldova şi Muntenia". Se vede că Melchisedec a schimbat de două ori părerea sa relativ la participarea Moldovei la sobor; el a tăgăduit-o în 1874, *Chronica Romanului* vol. I. pag. 83; apoi a afirmat-o în 1883, precum văzurăm; în fine iar a respins-o în 1884, în *Viaţa lui Ţamblac* pag. 49.

ceastă supoziţiune, de oarece nu se poate susţineà nicidecum. Muntenia n'a fost reprezentată la soborul din Florenţa. Ar fi fost şi anevoe, căci în 1436, când erà vorbă să se prepare delegaţiunile, Turcii năvăliră în Muntenia spre a se duce prin ţară în Ungaria[1]). In asemenea împrejurări Vlad Dracul nu se puteà sinchisì de afaceri bisericeşti.

Vaillant, vorbind despre reprezentanţa României la soborul din Florenţa, zice că Moldova trimisese acolo pe mitropolitul ei „Iosif Metrofanus“[2]). Dar acest mitropolit nu e singurul, caruia i s'a atribuit rolul acela. Am auzit dejà pe mitropolitul Gheorghe[3]), după care să fi asistat Iosif la sobor. Miron Costin († 1691) adaugă într'un manuscris la pasagiul sus citat al lui Ureche însemnarea următoare: „Iar la hronograful grecesc scrie că au fost Papa Eugenie şi dela Moldova au fost Ioasaf (Ureche zice că a fost Gr. Tzamblac)“. Iată deci un al treilea mitropolit al Moldovei Ioasaf, pomenit de un „hronograf grecesc“. L. A. Gebhardi[4]), şi dupa dânsul J. Chr. Engel[5]) vor să fi găsit un al patrulea în versiunea germană a lui Cantemir:[6]) e vorbă de un Mitrofan. Ce să fie cu toate aceste aserţiuni şi care e izvorul lor?

Cât priveşte pe Mitrofan, pe carele Vaillant îl numeşte „Metrofanus“, menţiunea lui are drept origine o citire falşă a lui Gebhardi şi Engel în ediţia citată a lui Cantemir. Nu e vorbă acolo de un mitropolit, ci de patriarhul Mitrofan al Constantinopolului. Acest nume e tipărit cu slove mai groase într'un pasaj relativ la soborul din Flo-

1) Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. II. Iaşi 1889 pag. 125.

2) Reprodus de Scriban *op. şi loc. cit.*

3) In *Minunile Maicei Domnului*, fol. 142 verso.

4) *Geschichte des Reiches Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, partea IV. Leipzig 1782 pag. 572.

5) *Geschichte der Moldau und Wallachei,* Halle 1804 part. II. pag. 125.

6) Demetrii Kantemirs *Beschreibung der Moldau*, Frankfurt und Leipzig 1771.

rența [1]), ceeace a putut înșelà pe cei doi autori în chestie, iar pe credința unor asemenea autorități citirea greșită s'a răspândit repede, fără ca cinevà să-și deà osteneala de a o controlà.

S'a zis mai sus, că prelungirea vieții mitropolitului Iosif până la soborul din Florența este o conjectură a mitropolitului Gheorghe, dela care apoi a trecut în cronica logofatului Ștefan. Vaillant a cunoscut aceste isvoare, și pentru a le pune de acord cu pretinsul pasaj al lui Cantemir, el plăsmuì un mitropolit cu numele de „Iosif Metrofanus“.

Rămâne deci să dăm de urmele mitropolitultui Ioasaf, probabil sinonim cu Iosafat. „Hronograful grecesc“, din care Miron Costin a desgropat pe acest mitropolit, nu e altul decât faimoasa cronică a mitropolitului Dorotei de Monemvasia, însemnată la piciorul paginii dela începutul coalelor cu cuvântul „Chronog.“, și publicată mai întâiu la Veneția în 1631. Iată acì o parte din lista mitropoliților prezenți la sobor, după cele patru ediții Veneția 1684, 1761, 1786 și 1814:

„Visarion al Nicomediei, Macarie de Lacedemonia și locțiitor al Nicomediei, Metodie al Târnovei și locțiitor al Efesului, Ignatie al Mitilinei și locțiitor al Hidei, chir Dorotei al Amasiei, Ioasaf al Moldovlahiei și locțiitor al Sevastiei, Damian al Stavropolei, Isaia al Rodului, Naftanail al Melenicului ș. a. m. d.“ [2]).

Se citește lămurit, că mitropolitul Moldovei, prezent la

1) *Beschreibung der Moldau*, pag. 322 (în ediția latină pag. 145).

2) Dorotei. Βιβλίον ἱστορικόν, ediția 1684 pag. 498. ed. 1761 pag. 508, ed. 1814 pag. 502: Βησσαρίων ὁ Νικομηδείας, Μακάριος ὁ Λακεδαιμονίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων Νικομηδείας, Μεθόδιος ὁ Τορνόβου καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἐφέσου, Ἰγνάτιος ὁ Μιτηλίνης καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τῆς Ἡδῆς, ὁ κύριος Δωρόθεος ὁ Ἀμασίας, Ἰωάσαφ ὁ Μολδοβλαχίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σεβαστίας. Δαμιανὸς ὁ Σταυροπόλεως. Ἡσαΐας ὁ Φόδου, Ναθαναὴλ ὁ Μελενίκου etc.

soborul din Constanţa, se chemă Ioasaf, şi că Damian eră mitropolitul Stavropolei în Rusia. Dar e uşor de observat, că în toată lista citată virgulele şi punctele sunt înaintate cu câte un cuvânt. Astfel Visarion nu eră mitropolitul Nicomediei, căci acest scaun aparţineă lui Macarie, al cărui nume e despărţit printr'o virgulă de zisa localitate. Tot restul se poate îndreptă în acelaşi mod. Astfel se reconstitue uşor: al Amasiei Ioasaf, al Moldovlahiei şi locţiitor al Sevastiei Damian, al Stavropolei Isaia, al Rodului Naftanail. Rezultate cu totul conforme cu ceeace ne arată iscăliturile, fie în Anonimul grecesc, fie chiar în însuşi Dorotei al Monemvasiei [1]). Cât priveşte în special pe Isaia al Stavropolei, al cărui nume lipseşte la sfârşitul tomului unirii, Syropulos ne istoriseşte, că a fost de faţă la sobor, dar că a fugit în momentul când trebuiă să iscălească [2]).

Toate cele zise confirmă faptul, că Damian eră mitropolitul Moldovei şi singurul, care a reprezentat România ortodoxă la soborul din Florenţa.

Se naşte acum întrebarea, dacă eră reprezentată şi biserica latină din principat? Melchisedec nu pregetă să o afirme. După dânsul „archipresbiterul Constantin şi Vicariu Muldo-blach“, despre care s'a vorbit mai sus, nu poate fi altul decât vicarul apostolic latin al Moldovei, superiorul misiunii catolice. El se sprijină pe faptul, că numele sau nu figurează, în colecţia soboarelor de Hardouin, între membrii clerului grecesc, ci între abaţii latini [3]). Ori această aserţiune e stranie de tot, căci protopopul Constantin nu se află deloc între Latini, ci numai în urma preoţilor greceşti [4]). Pe lângă aceea Constantin nu-şi zice vicar apostolic, adică al Papii, ci al mitropoli-

1) Ed. 1684 pag. 526.

2) *Op. cit.* pag. 292.

3) *Ţamblac*, pag. 54.

4) Anonimul *op. cit.* pag. 588. Mansi *op. şi vol. cit.* col. 1040. Hardouin, *Acta conciliorum...* Paris 1714 vol. IX. col. 990.

tului Moldovei: τοποτηρητὴς τοῦ Μουλδοβλαχίας. Constantin este deci cu siguranţă protopopul de rit grecesc, vicar şi tovarăş al lui Damian, despre care ne-a vorbit Syropulos.

Melchisedec [1]) găseşte în ipoteza sa despre Constantin „încă o dovadă, ca în veacul al 15-lea papistaşii nu aveau Episcopi în Moldova, ci numai Misionari cu şefii lor numiţi vicari apostolici“! Ori existenţa a cinci, mai târziu chiar şase episcopii latine în România e dovedită cu numeroase documente ce se întind pe intervalul mai multor veacuri. Chiar în vremea soborului din Florenţa, toate cele cinci scaune episcopale puteau fi ocupate. La Argeş gasim pe Paul în 5 Mai 1421, şi de oarece mutarea sa la Agram prin soborul schismatic din Basel erà nulă, el se mai aflà acolo la 22 Octombrie 1441 [2]); la Milcov erà Grigorie în 26 Septemvrie 1433, ale cărui urme însă mai găsim şi în 1436, 1437, în 19 Martie 1438 şi în 14 Februarie 1444 [3]). la Baia Dominicanul Ioan de Ryza şi, după moartea sa, Petru Czipser la 30 Aprilie 1438 [4]), la Seret franciscanul Ioan, constatat la 29 Ianuarie 1434 [5]), la Severin, în 27 Mai 1437, Dominic [6]).

E adevărat, că aceşti episcopi nu reşedeau în eparhiile lor, ci prelaţii Munteniei în Ungaria, iar cei din Moldova în Polonia. Dar oricum, erau episcopi cu scaune în ţările române înfiinţate cu îngăduirea voevozilor; dacă îşi lua-

1) *Loc. cit.*

2) Auner, *Episcopia catolică a Argeşului*, în *Revista Catolică* Buc. 1914 pag. 446.

3) Eubel, *Hierarchia,* vol. II. pag. 211; Benkö, *Milcovia*, vol. I. Budapest 1781 pag. 144; Hurmuzaki, vol. I. part. II. pag. 644 No. 545 G. Pray, *Specimen hierarchiae Hungariae,* Pozsony şi Kassa 1776, part. I. pag. 424.

4) Auner, *Episcopia de Baia*, loc. cit. pag. 107.

5) Auner, *Cei din urmă episcopi de Seret* loc. cit. pag. 576 577;

6) Auner, *Episcopia catolică a Severinului* loc. cit. pag. 60—61. Facem abstracţiune de Benedict, numit într'un document fals, datat dela 15 Septembrie 1439.

seră lumea în cap şi pribegiau în străini, asta se datorà lipsei de subsistenţă în eparhiile lor. E apoi ştiut, că soborul din Basel funcţionà simultan cu cel din Florenţa, şi mulţi episcopi, spre ex. cel din Argeş, preferară pe cel dintâi. Infine soborul din Florenţa a fost foarte slab frecuentat de episcopii latini în afară de Italia.

Concluziunea acestui paragraf este, că din pricina unor împrejurări particulare, numai Moldova ortodoxă a fost reprezentata la soborul din Florenţa.

III. După sobor.

1. Sinodul din Constantinopole în anul 1450.

Definiţiunea (τόμος) soborului s'a iscălit la 5 Iulie 1439. La 20 şi 21 ale aceleiaşi luni se semnară alte cinci exemplare pentru fiecare din cei 5 patriarhi. Puţin în urmă Grecii părăsiră Florenţa şi ajunseră la Constantinopole în luna lui Februarie 1440 [1]. Damian nu pare a se fi întors cu ambasada voevodului, plecată probabil în 3 Iunie, ci va fi adăstat să iscalească cele 5 exemplare ale definiţiunii, iar apoi va fi pornit la Constantinopole cu tot clerul grecesc. A venit el apoi de acolo în Moldova? Melchisedec [2]) nu o crede, de oarece pretinde, că s'a ţinut acì un sinod spre a condamnà sinodul din Florenţa şi partinitorii lui. Dar autorul nu citează nici o dovadă în sprijinul tezei sale, dealtminteri puţin plauzibilă, căci e greu de presupus, ca Moldova să fi luat iniţiativa într'o chestie atât de gravă. Altfel erà cu Rusia. In această ţară vastă se ţinù îndată un sinod sub nişte împrejurări speciale datorite constituţiei ruseşti. Iată ce ne istoriseşte Karamsin [3]) despre acest subiect. El începe să descrie scena petrecută

1) Anonimul *op. cit.* pag. 591 ; Phrantzes *op. cit.* pag. 192.
2) *Ţamblac*, pag. 57.
3) *Histoire de l'empire de Russie*, Paris 1819—1826, vol. V. pag. 351.

în catedrala din Moscova, când diaconul citise după liturghie actul unirii: „Toți cei de față, preoți și mireni, se priviră mirați, neștiind ce să gândească despre ceeace auziseră. Totuși, numele unui sobor ecumenic, iscălitura împăratului Ioan, consimțământul prelaților iluștri și ortodocși ai Greciei, cari din timpurile cele mai vechi fuseseră dascălii credinței în Rusia, toate acestea impuseră tăcere episcopilor și boerilor. O singură voce se auzì: erà cea a marelui domnitor. Imbibat din fragedă tinerețe de toate maximele ortodoxiei și părerile sfinților Părinți relativ la simbolul credinței, el observă mai întâiu că Grecii se depărtaseră de ele. Se înflăcără de un zel sfânt și, pentru a demascà nelegiuirea, începù o discuție cu Isidor, în urma căreia îl trată în public de păstor fals, de eretic și de corupător al sufletelor. El întrunì un sinod dintre episcopii și boerii cei mai iscusiți în sfintele Scripturi și le ordonă să examineze scrupulos decretul unirii al soborului din Florența. Ințelepciunea marelui stăpânitor fù aprobată de toți, iar episcopii și nobilii îi adresară aceste cuvinte: „Mulțumire ție, Doamne, care ai priveghiat peste noi pe „când dormeam, și care singur ai mântuit credința desco„perind adevărul! Mitropolitul a trădat-o, această credință „înaltă, pentru aurul Romei, și în schimb ne-a adus eresia".

Niciodată voevozii români nu și-au însușit asemenea prerogative în materie de credință, și de aceea e puțin probabil, ca Moldova să fi procedat la fel înaintea patriarhului din Constantinopole.

Și Cantemir[1]) zice, că Damian n'a îndrăsnit să se întoarcă în Moldova. Dar această aserțiune, departe de a fi scoasă dintr'un izvor, e mai vârtos o conjectură a învațatului scriitor. Căci, pe de o parte el presupune că Damian a semnat actul unirii cu tot protestul boerilor moldoveni ceeace am refutat mai sus ca neadevărat. De altă parte,

1) *Descriptio Moldaviae* pag. 141.

Cantemir aşează pe scaunul mitropolitan al Moldovei, imediat după sobor, pe Teoctist, pe câtă vreme, cum vom vedeà îndată, acest mitropolit n'a fost hirotonit decât cu vreo zece ani în urmă, la 1453. Damian puteà deci să se întoarcă liniştit în Moldova şi să deà personal socoteală despre misiunea îndeplinita la Florenţa.

Această posibilitate devine cu atât mai probabilă, cu cât el nu figurează la sinodul antiunionist ţinut, după unii, în anul 1450 în biserica sf. Sofia din Constantinopole, sinod la care şi-ar fi dat şi Damian consimţământul prin mijlocirea lui Macarie al Nicomidiei.

Avut-a oare loc acest sinod? Allatius, publicând o parte a actelor după o copie foarte rea, se străduește a dovedì, că aceste documente nu sunt decât o imposturä[1]). Numeroşi autori s'au dat la părerea lui, precum Pitzipios[2]) şi Pichler[3]). Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului a editat actele în întregime şi în mod destul de corect[4]), revendicându-le în acelaş timp şi autenticitatea[5]). Provoacă uimire că nişte specialişti ca Gedeon[6]) nici nu bănuesc greutăţile, cari complică chestiunea, şi reproduc fară judecată anahronismele cele mai evidente, fără chiar a întrebuinţà ediţia mai puţin greşită a lui Dosoftei.

Chr. Papaioannu[7]) a supus actele unui examen nou. Aceste

1) *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione* Köln 1648 col. 1380—1395.

2) *L'Eglise orientale.* Roma 1855 pag. 113—130; el aduce două do vezi noi.

3) *Geschichte der Kirchlichen Trennung*, vol. I. pag. 397; el se sprijină pe Dorotei, care zice că sinodul din 1484 a fost cel dintâiu care a condamnat pe cel din Florenţa.

4) In Τόμος καταλλαγῆς (Iaşi) 1692 pag. 457—521.

5) Ἱστορία τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ πατριαρχευσάντων, Buc. 1715, pag. 914—917

6) Πατριαρχικοὶ πίνακες, pag. 467.

7) Τὰ πρακτικὰ τῆς οὕτω λερομένης ὑστάτης ἐν ἁγ. Σοφίᾳ συνόδου Constantinopol 1896, 38 pagini, extrase din Ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια, vol. XV; acest studiu apăruse mainainte pe ruseşte în Византiйскый временникъ vol. II. 1895 pag. 394—415.

acte, zice, sunt falșe pentru două motive principale. Mai multe persoane, citate ca fiind de față la sinod, n'au putut asistà. Fra Leonardo, delegatul patriarhului Grigorie, n'a sosit la Constantinopole decât în Noembrie 1452; Mitrofan al Cyzicului murise în 1443. Mitropolitul Kievului în 1450 nu erà Teodor, ci Iona, ales la Moscova în 5 Decembrie 1448. Pe lângă aceea calificațiile atribuite unor anumite persoane sunt tot așà de problematice ca și existența acestora. Astfel Marc Efeseanul se intitulează: *exarhul patriarhilor*. Ori patriarhii citându-se ca prezenți, nu aveau nevoe de exarh. Atanasie e numit când arhiepiscop de Constantinopele, când igumenul mănăstirii Peribleptos. In fine precăderea ierarhica este răsturnată cu desavârșire. Actele sunt deci falșe.

Invățatul profesor merge mai departe și tăgăduește chiar existența sinodului. El se provoacă la cel din 1484, care respinge unirea dela Florența și declară expres, că este cea dintâiu adunare generală după cea din zisul oraș. De abia la începutul sec. al XVII-lea, Gheorghe Koresios [1]) amintește cel dintâiu soborul din 1450; expresiunile, de cari se servește, sunt împrumutate textual din actele cunoscute, și de aceea el se poate considerà, cu destulă probabilitate, drept autorul lor.

Oricum ar fi cu acest punct, atâta pare sigur, că actele sunt apocrife. Dar Papaioannu n'are poate dreptate să tragă la îndoială chiar existența sinodului. In recenziunea sa asupra acestei opere, R. Păr. I. Petit aruncă în desbateri un document nou, bine cunoscut la noi ca facând parte din cronica lui Stoica Ludescu. Este vieața lui Nifon, patriarhul Constantinopolului 1486—1489, scrisă de contimporanul său Gavril, protosul muntelui Athos. Gavril afirmă categoric, că împăratul Constantin Dragases a întrunit un

1) Imi lipsesc elementele necesare spre a constatà, dacă acest Gh. Koresios este identic sau ba cu tipograful românesc diaconul George Coresi.

sinod care a anulat pe cel din Florența, puțin înaintea luărei Constantinopolului de către Turci [1]).

Faptul unui sinod antiunionist pe la 1450 trebuià sa aducă în tot răsăritul o schimbare de directivă bisericească. Astfel se explică mai ușor unele întâmplări din istoria bisericii române în anii următori.

2. Intervenirea patriarhului Ohridei.

Participarea Moldovei la soborul din Florența este deci un fapt stabilit. Ramâne acum să explicăm un comentar adăogat de Miron Costin la textul citat mai sus al lui Ureche, care încurcă chestiunea cumplit. Il reproducem aici:

«Trimis-au și Alexandru-Vodă cu voia țării soli cu Grigorie Țamblac la acest sobor; au fost și însuși Papa cu cardinalii, anume Cristofor. Mare price stă până în ziua de astazi între besearica Apusului și besearica Răsăritului și de atuncea mare schismă, adică deslipire, stă între besearici. N'au aflat solii lui Alexandru-Vodă nici pe împăratul, nici pe Patriarhul la Țarigrad, ci iarași a se întoarce neisprăvind nimica nu le-au părut a fi cu cale; ce s'au dus solii lui Alexandru-Vodă la Ohrida, unde aflând pre Episcopu de Ohrida și dându-și solia la dânsul, căci erà trimiși pentru învățătura legii, de acolo au luat și preoți și cărți sârbești de toată orânduеala besearicii» [2]).

In înțelesul sau literal cronica ne istorisește deci, că în toamna anului 1437 Alexandru cel Bun trimise o ambasada la Constantinopole, pentru ca de acolo să meargă la soborul convocat pentru unirea bisericilor. Această solie

1) In C. Dukakes, Μέγας συναξαριστής, Atena, No. din August 1894, pag. 157. Se vede, că Dukakes s'a servit de un manuscris nouă necunoscut, căci nu găsesc pasagiul în chestiune în „Viața și traiul . . . (lui) Nifonu“ de Gavriil Protul, publ. de I. Naniescu (fară indice alfabetic) Buc. 1888.

2) M. Costin, *Opere complecte*, tom. II, păg. 183.

însă nu a găsit pe nimeni le Constantinopole, și de aceea a întocmit afacerile bisericești cu patriarhul Ohridei, dela care a mai primit preoți și cărți slavone. Acești preoți erau de bună seamă străini de orice proiect de unire, deoarece eparhia lor nu luase parte la soborul din Florența. Melchisedec [1]) zice că patriarhul Ohridei fusese invitat de cel al Constantinopolului ca să vie și dânsul la sobor. Cu toate că scrisoarea citată de Melchisedec datează din timpul lui Amedeu de Savoia, adică din anii 1360 sau 1367, precum văzurăm la începutul acestui studiu, totuși ramâne probabil, că patriarhul Ohridei să fi fost convocat și dânsul. Dar el n'a fost de față la sobor și prin urmare preoții trimiși de dânsul în Moldova nu erau partziani ai unirii.

Cum se potrivesc deci aceste amănunte cu participarea oficială a Moldovei la soborul din Florența? Nu mai putem adoptà astăzi sistemul lui Melchisedec și tăgăduì această participare; nu se poate admite ca domnitorul să fi trimis solia menționată de Costin dinadins la patriarhul Ohridei, tocmai din cauză că acesta erà protivnic unirii; nu se poate pretinde că trecerea acestei ambasade prin Constantinopole s'a facut numai *pro forma*, știind bine că nu va găsì acolo pe nimeni [2]).

Această teorie este în contrazicere cu fapte riguros adeverite; trebuie deci să căutăm aiurea deslegarea enigmei. Nici situația politică de atunci a Moldovei nu o explică. Pe vremea aceea, adică pe la anul 1437, Alexandru cel Bun murise de vreo 5 ani, și dacă toți cronicarii vorbesc despre dânsul parcă ar mai fi domnit pe timpul soborului din Florența, această eroare comună provine din acelaș izvor, Ureche, al cărui raționament l-am studiat la

1) *Chronica Romanului*, pag. 8?. El se referă la *Acta patr. Const.* vol. I. pag. 491.

2) Melchisedec, *loc. cit.* pag. 84.

locul său. Intre anii 1435 şi 1444 tronul Moldovei erà ocupat de cei doi fraţi, fiii lui Alexandru cel Bun, Ilie şi Ştefan. Departe de a fi pururi de acord, ei se războiau adesea. S'ar păreà deci că această vrăşmăşie explică antagonismul în politica bisericească. Unul din fraţi, Ilie, erà pentru unire, şi trimise pe mitropolitul său Damian cu o solie, sub logofătul Neagoe, la Ferara-Florenţa. Celalt, Ştefan, se hotărî în contra unirii şi trimise pe mitropolitul său, Ţamblac sau altul necunoscut, la patriarhul neunit al Ohridei. Dar documentele se opun la această interpretare ingenioasă a faptelor. La 27 August 1435 fraţii Ilie şi Ştefan isprăviseră certurile lor şi se împăcară, şi de acum încolo aflăm acte de guvern comun, în 19 Septembrie şi 7 Decembrie al aceluiaş an, în 17 Iulie 1436, în 17 Februarie 1438 şi 2 Iulie 1439[1]). In intervalul soborului cei doi fraţi ocârmuiau deci în acord comun şi de aceea solia condusă de Neagoe, precum şi misiunea lui Damian şi a vicarului său, erau rezultatul unei hotărîri comune.

Trebuie deci să căutăm o altă explicaţie pentru soliile contradictorii dela Florenţa şi Ohrida. Cheia problemei ne-o dă Cantemir. Cele două pasagii cari ne permit de a fixà timpul celei de a doua solie sunt următoarele:

După ce s'a spart conciliul din Florenţa, el (Damian) *n'a mai cutezat a se întoarce în Moldavia; şi Marc, arhiepiscopul dela Efes, a trimis mitropolit în Moldavia pe arhidiaconul său, bulgar de origine, dar foarte lăudat pentru pietatea şi ortodoxia sa; apoi fiindcă însuşi patriarhul dela Constantinopole încă trecuse în partea adversarilor,* (Marc) *i-a comis* (arhidiaconului său) *să meargă la patriarhul dela Ohrida, ca să-l hirotonească acesta.*

1) Hurmuzaki, *op. cit.* vol. I. partea 2. pag. 861 No. 677; pag. 868 No. 680; pag. 869 No. 681; pag. 876 No. 685. B. Petriceicu-Hajdeu, *Archiva ist. a României,* Buc. 1865—1867 vol. I. part. 1. pag. 4 No. 2; pag. 18 No. 286.

Şi:

Mai 'nainte de conciliul florentin Moldovenii au scris cu literele latine, ca toate popoarele, a căror limbă se derivă din limba veche romană. După ce însă mitropolitul Moldaviei, precum am zis mai sus, a mers la acel conciliu şi acolo s'a dat în partea Latinilor, succesorul său Teoctist, diaconul lui Marc Efeseanul, bulgar de origine, ca să stârpească tot aluatul Latinilor din biserica Moldovenească, şi să ridice toată ocaziunea de a puteà citì oamenii tineri sofismele Latinilor, a îndemnat pe Domnul Alexandru cel Bun, ca să exileze din ţară nu numai oamenii heterodocşi, ci să scoată şi literile latine din toate scrierile şi cărţile, şi să întroducă în locul lor pe cele slavone[1]).

Se vede de acì că Cantemir, înregistrând fără îndoială o tradiţie bisericească, atribue mitropolitului Teoctist ceeace Costin pune pe seama lui Ţamblac, adică relaţiunile cu patriarhul Ohridei şi întroducerea literelor slavone sau sârbeşti în Moldova. Şi Cantemir la rândul său face din acest eveniment o consecinţă nemijlocită a soborului din Florenţa.

Dar avem un izvor mult mai vechiu, care face aceeaşi apropiere; este cronica putneană, al cărei pasaj referitor la chestie a fost reprodus mai sus. Şi aici se pune hirotonirea lui Teoctist imediat după soborul din Florenţa, iar ambele evenimente sunt aşezate pe vremea lui Alexandru cel Tânăr sau Alexandrel (1451—1455). Mai trebuie observat cu Bogdan[2]), că patriarhul sârbesc Nicodim, căruia cronica putneană îi atribuie hirotonirea lui Teoctist, nu e altul decât patriarhul bulgăresc al Ohridei, amintit sub acest nume de o inscripţie din anul 1452, va să zică cu un an înaintea hirotonirii, care a avut loc la 1453. Re-

1) *Descriptio.... Moldaviae* pag. 144 şi 152. Versiunea română ed. Acad. Rom. Buc. 1875 pag. 158 şi 168.

2) *Vechile cronici* pag. 250.

lativ la această din urmă dată nu mai există astăzi nici o îndoială. Iorga [1]) a descoperit o variantă inedită a lui Urechi, unde acesta zice că Teoctist „a ținut scaunul douăzeci și cinci de ani". Or epitaful acestui mitropolit se vede încă astăzi în mănăstirea Putna, având data morții 18 Noembrie 1477 [2]). Deci, după acest epitaf, Teoctist s'a făcut mitropolit în 1452 sau 1453; dar o notă dintr'un sbornic dela 1557, găsit la mănăstirea Neamțul, ne permite să precizăm data hirotonirii și să o fixăm la anul 1453 [3]). Astfel deci, după ce cronica putneană și cea a lui Cantemir face din hirotonirea lui Teoctist un rezultat nemijlocit al soborului din Florența, și tradiția atribuie acestui mitropolit faptele istorisite de Costin, trebuie să conchidem, că solia dela Ohrida n'a avut loc pe vremea soborului din Florența, ci cu zece ani mai târziu, în 1452 sau 1453, sub domnia lui Alexandrel. Ca această solie să fi avut oarecare raport cu soborul dela Florența, e învederat, căci trebuià tocmai să desființeze efectele unirii; iată pentru ce cronicarii, necunoscând data precisă a soborului, presupun că erà contimporană.

Acestea sunt concluziunile, la cari ne conduce Iorga [4]) și cari sunt un rod nou al spiritului său pătrunzător, precum și multe altele din istoria catolicismului în țările române. După starea actuală a izvoarelor o altă explicațiune a pasajului din Costin nu este posibilă.

Fiind odată stabilit, că avem a face cu o solie din 1452 sau 1453, diferitele faze prin cari va fi trecut la cronicarii moldoveni notița privitoare la soborul din Florența

1) *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea,* Buc. 1901 vol. II. pag. 536.

2) Melchisedec, *O vizită la câteva mănăstiri*, pag. 253.

3) Bogdan, *Vechile cronice*, pag. 250. Anul dela creațiune 6961=1453, atribuit în notă lui Iosif, e evident un anahronism; el trebuie să se rapoarte la Teoctist.

4) Op. și loc. citat pag. 535.

ar puteà fi următoarele: Urechi are sub ochi izvorul cel mai vechi, cronica putneană, unde se zice că împăratul şi patriarhul au asistat la soborul din Florenţa în timpul domniei lui Alexandrel. Dar Urechi mai găseşte şi aiurea o notiţă relativă la participarea lui Ţamblac la un sobor apusean sub Alexandru cel Bun. Neştiind că e vorbă de soborul din Konstanz, el corege cronica şi duce pe Ţamblac la soborul din Florenţa. Urechi scriind româneşte, combinarea aceasta a textelor va trece apoi la toţi scriitorii posteriori până la Costin. Dar acesta mai cunoaşte un amănunt privitor la chestie, anume că în afacerile relative la sobor s'a trimis din Moldova o solie la Constantinopole, care solie însă a mers de fapt la Ohrida, aducând de acolo preoţi şi cărţi slavone. Costin bănueşte că aceste amănunte complinesc de minune istorisirea lui Ureche. De aceea le aşează pe vremea soborului din Florenţa, când absenţa împăratului şi a patriarhului puteà să justifice ocolul la Ohrida. Treaba generaţiilor viitoare să descurce confuziunea!

După această digresiune asupra sinodului din Constantinopole în 1450 şi după studiul soliei moldoveneşti la Ohrida în 1452 sau 1453, putem reluà firul istorisirii noastre întrerupte cu sfârşitul soborului florentin în anul 1439.

3. Mişcarea antiunionistă la Români.

Impăratul şi patriarhul cu suita lor, între care erà şi Damian, sosiră la Constantinopole în Februarie 1440. Probabil că pe aceeaşi vreme protivnicii unirii au ţinut o întrunire şi au adresat împăratului o anumită „apologie“ publicată de Dosoftei [1]). Dar împăratul nu se lăsă târât la o ruptură cu Roma. Cu toate că n'a publicat

1) Τόμος καταλλαγῆς pag. 422—431. Poate că desbaterile amintite de Pitzipios *op. cit.* pag. 98—113 se referă la această apologie.

niciodată decretul unirii [1]), totuși numi de patriarh pe Mitrofan, mitropolitul Cyzicului, un partizan al unirii. Acesta va fi trimis desigur în Iunie 1441 tuturor episcopilor din patriarhie o circulară analoagă cu ceea pe care o publică Pitzipios, spre a le vestì de odată și înălțarea sa la tronul patriarhal și unirea proclamată la Florența [2]). Fără îndoială că și Mitropolitul Ungro-Vlahiei va fi primit enciclica; cât pentru Damian, el va fi adus-o personal în Moldova, de oarece, precum văzurăm, nimic nu-l împiedică să se întoarcă în eparhia lui. Mitrofan murì la 1. August 1443. Chiar în acest an cei trei patriarhi din Alexandria, Antiohia și Ierusalim se întruniră cu Marc Efeseanul și alți câțiva spre a condamnà soborul din Florența. Impăratul însă rămase neclintit și ridică din nou la patriarhie un unit, pe Grigorie Mammas [3]). La 31 Oct. 1448, Ion Paleologul murì [4]), lăsând tronul fratelui său mai mic, Constantin, care însă nu moșteni energia predecesorului său. Această schimbare de guvern dete adversarilor unirii prilejul de a se adunà la Constantinopole pentru sinodul din 1450, pe carele împăratul probabil nici nu-l susțineà, nici nu-l favorizà. Damian, pe semne bolnav în reședința sa, încredințase pe mitropolitul Nicomidiei să iscălească în numele său hotărîrile sinodale. Iată pentru ce aflăm următoarea subsemnare: *Smeritul mitropolit al Nicomediei, Macarie, având și consimțământul lui Damian al Moldovlahiei* [5]). Acest sinod numì Pa-

1) Scrisoarea Papii Nicolae V. către Constantin Paleologul din 11 Oct. 1451 în Baronius *op. cit.* la anul 1451 No. 1 și 2, vol. XXVIII pag. 549

2) Pitzipios *op. cit.* pag. 46—49; autorul greșește afirmând că patriarhul a adaus la circulara sa actul unirii.

3) Hergenröther, *Handbuch der Kirchengeschichte*, Freiburg i. B. 1884—1886, vol. II. pag. 853.

4) Phrantzes *op. cit.* pag. 203.

5) Allatius *op. cit.* col. 1387. Dosoftei *op. cit.* pag. 520; numărul episcopilor citați aici e mai mare decât în Allatius. „Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Μακάριος ἔχων καὶ τὸν λόγον τοῦ Δαμιανοῦ Μολδοβλαχίας".

triarh pe un Atanasie, dispărut mai pe urmă în chip misterios. Cât pentru Grigorie Mammas, el fù depus și se refugiă la Roma în August 1451 [1]).

Oricât de interesat ar fi fost împăratul, ca să împiedice răspândirea vestei despre acest sinod, totuși faptul în sine erà prea grav încât să se fi putut înăbușì și să nu provoace în țările ortodoxe o schimbare în orientarea religioasă. Intr'adevăr, Dosoftei ne învață că „Sinodul din Florența a fost anatematizat la Constantinopole, la Alexandria, la Antiohia, la Ierusalim, în Rusia, în Serbia, în Moldova, εἰς τὴν Βλαχομπογδανίαν, în Iberia și anume în multe ocaziuni și în felurite moduri [2])". O asemenea anatemă presupune ținerea unor sinoade locale.

Și Moldova trebue să fi avut pe al ei; Melchisedec a găsit confirmarea în niște izvoare slavone pe cari, din nefericire, nu le citează [3]). Cată să așezăm acest sobor după cel din Constantinopole, pe la 1452 sau 1453. Dacă se pot îmbinà la acest sinod niște întâmplări foarte grave din acea epocă, ședințele par a fi fost tare agitate.

Mai întâi de toate facem cunoștința unui nou mitropolit al Moldovei sau Sucevei, capitala țării. Intr'un cod din biblioteca Iagelonilor în Cracovia se află copia duor scrisori adresate în acelaș timp una Papii, alta Consistoriului Cardinalilor. E regretabil, că drept dată nu se găsește decât indicația: „Sandomir, în 16 Aprilie"; lipsește și anul și iscălitura. Dar Dr. A. Lewicki, editorul acelor două scrisori, le atribue Episcopului Cracoviei, Cardinalului Zbigniew Olesnicki († 1455). Intâia e concepută în termenii următori:

Sfinte Părinte, venerabilul Părinte și kir Ioachim, episcop de Suceava în Moldova, fiind gonit dela scaunul său, s'a hotărît să călătorească la Sanctitatea Voastră, împreună

1) Phrantzes *op. cit.* pag. 217.
2) *Op. cit.* indexul pag. 568.
3) *Țamblac*, pag. 57.

cu cei cari urmând îndemnul învăţăturii sale, mărturisesc aceeaşi normă a credinţei adevărate... el a încercat cu bărbăţie să aducă popoarele încredinţate ocârmuirii sale pe cărările ortodoxiei catolice, asigurându-le că e pentru dânsele o nevoe de mântuire de a rămâneà credincioase unirii încheiate la soborul ecumenic din Florenţa între bisericile latină şi greacă, şi că trebue să recunoască de tribunal unic pe cel al succesorului lui Petru, care este în acelaşi timp şi vicarul lui Isus Cristos. Mulţi, prin faptul răutăţii lor, nu putură suportà aeest sfat înţelept, şi isgoniră pe zisul episcop ca un vrăşmaş aprig al ritului lor. După ce s'a retras de pe scaunul său, eu l-am găzduit atâta vreme cât a voit, şi acum vrând să meargă în prezenţa Sanctităţii Voastre, eu i-am dat ajutor după puterile mele, şi rog pe Sanctitatea Voastră să considere persoana prezisului kir Ioachim ca bine recomandată, şi de a se arătà către dânsul şi tovarăşii săi graţioasă şi favorabilă [1]).

Scrisoarea către colegiul cardinalilor [2]) e în acelaş sens;

1) *Codex epistolaris saeculi XV.* tom. II. pag. 479, No. 11; este vol, XII. din *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, Cracovia 1891. *„Beatissime. Pulsus sede sua hic pater venerandus dominus Joachim Zoczaviensis episcopus ex Moldavia conferre se ad V. S. presenciam constituit, una cum his, qui sue doctrine secuti monita, recte fidei normam profitentur... Non minus animose quam constanter populos sue gubernacione* (sic) *commissos ad viam catolice puritatis perlicere conatus est, declarans eos de necessitate salutis in unione Florencie inter Latinam et Grecam ecclesiam in sinodo icumenica conventa debere permanere et unicum tribunal recognoscere successoris Petri et vicarii Jhesu Christi. Non tulit hanc sanam persuasionem multorum improbitas, sed predictum episcopum velut ritus sui infestum hostem eiecit. Excédentem illum e sede sua quanto voluit tempore, recollegi; properantem ad V. S. conspectum, quibus poteram subsidiis prosecutus sum, supplicans eidem V. S., quaenus personam ejusdem domini Joachim velit habere recommissam et exhibere se illi atque comitive graciosam et propiciam“.*

2) *Ibid.* pag. 479 No. 12. Ioachim se numeşte acolo mai lămurit; *Ioachim episcopum Zoczaviensen ex Moldavia.*

ea nu conţine nimic nou şi de aceea e de prisos a o mai reproduce aici.

Cât despre Ioachim, pe care celelalte izvoare îl ignorează complet, el s'ar puteà considerà ca un aventurier, care cu amăgeli storceà sume considerabile cardinalului din Cracovia şi altor episcopi, şi care acum se pregăteà să escrocheze chiar pe papa. Această ipoteză ar fi singura admisibilă, dacă n'am aveà a face cu Polonia pururi bine informată despre afacerile moldoveneşti, şi dacă întâmplările nu se petreceau în epoca soborului din Florenţa, atunci când la Roma se cunoşteà perfect de bine înaltul cler grecesc. Pentru aceste motive ipoteza sus zisă nu se poate susţineà şi de aceea e permis de a crede că Ioachim a fost cu adevărat mitropolitul Moldovei, ales după moartea lui Damian, pe la 1450 [1]). Admiţând acest punct de vedere, atunci s'ar păreà, că au fost două fracţiuni în sinodul moldovenesc: întâia, unionistă, având în frunte pe mitropolitul Ioachim, susţineà că trebue păstrată unirea proclamată la Florenţa; fracţiunea a doua, antiunionistă, condusă de egumenul Ţamblac — presupunând că ar mai fi trăit, în care caz erà octogenar — se alipeà pe lângă vederile sinodului din Constantinopole. In fine partida separatistă birui. Ioachim fù depus şi probabil exilat, împreună cu alţii, despre cari ne istoriseşte Cantemir. Apoi sinodul hotărî să se trimeată o solie la patriarhul cel nou Atanasie, pentru ca dânsul să desemneze un mitropolit ortodox şi să deà instrucţiunile cuvenite spre a se readuce Moldova la starea anterioară soborului din Florenţa. Astfel

1) Facem abstracţie de ştirile necontrolabile date de I. D. Petrescu, *Mitropoliile Tierei*, Buc. 1870 pag. 52: Damian s'ar fi retras în mănăstirea Mira (fundată de fapt cu două veacuri mai în urmă de Cantemireşti), s'ar fi călugărit acolo sub numele de David, şi s'ar fi reîntronat sub acest nume pe scaunul mitropolitan al Moldovei în 1478. Petrescu este un autor prea fantezist pentru ca afirmaţiunile sale să se poată luà în serios.

se şi făcù, iar solia amintită de Costin se puse pe drum. Intr'aceea însă şituaţiunea la Constantinopol se schimbase de tot. In agonia imperiului său, Constantin trimisese papii o ambasadă şi primise scrisoarea citată mai sus din 11 Octombrie 1451. Papa îl dojeneşte sever pentru indiferenţa arătată până atunci faţă cu interesele unirii, şi îi cere reintegrarea lui Grigorie pe tronul patriarhal, precum şi publicarea decretului din Florenţa. Ca rezultatul acestor negocieri, cardinalul Isidor, mitropolitul depus al Kievului, fù trimis la Constantinopole, unde celebră în Sfânta Sofia la 12 dec. 1452 faimoasa liturghie a unirii [1]).

Pe drum solia moldovenească, cu sau fără Ţamblac, află despre aceste întorsături. Cum ar fi putut atunci să-şi mai îndeplinească mandatul în atari împrejurări? Se hotărî deci de a merge la Ohrida şi de a cere un mitropolit dela acest scaun arhiepiscopal sau patriarhal, cu care Românii fuseseră deja în relaţie de dependenţă până la veacul al XIV-lea. Dela Ohrida se va fi recomandat, ca mitropolit, Bulgarul Teoctist, arhidiaconul lui Marc Efeseanul, care venì în Moldova însoţit de preoţi slavoni. Cât despre cărţile slave, aduse şi ele din Ohrida, ele erau menite pe semne să înlocuiască pe cele greceşti introduse de curând la mitropolie; în orice caz, aceste cărţi nu erau o noutate, căci Românii celebrau slujba dumnezeiască în limba slavonă sau medio-bulgară din veacul al IX-lea sau al X-lea.

Sinodul ţinut în Sf. Sofia la anul 1450 a fost pentru Constantinopol semnalul unei mari mişcări antiunioniste. Ducas întrebuinţează culorile cele mai închise pentru a ne înfăţişà revoltele ce se iscară în contra acelora ce se numeau latinofroni. In capul demonstraţiilor erau călugări, uneori chiar călugăriţe. Preoţii uniţi se considerau ca incapabili de a consacrà sf. taină; se pretindeà că li-

1) Ducas, *Histor. byzant.* ed. Bonn pag. 255.

turghiile lor erau prihănite şi în afară de religia lui Cristos; bisericile lor se porecleau capişte. In consecinţă nu se primeà cuminicătura din mâna lor, nu li se cereà binecuvântarea, lumea se împrăştia dacă veneà un asemenea preot să slujească o înmormântare [1]). Această mişcare se propagă şi în ţările locuite de Români, unde se produse o reacţiune intensivă, dacă nu în contra catolicismului, cel puţin în contra unirii,

Nu se poate susţineà cu Cogălniceanu [2]), că „dominicanul Ioan Rosa, care voià să fie episcop efectiv de Băcău şi Milcov, a fost martirizat de către locuitorii Valahiei în 1451". Acest Ioan Rosa este evident identic cu Ioan de Ryza, pe care îl amintirăm dejà ca întâiul episcop de Baia, şi care a murit pe la 1438 în împrejurări necunoscute. Tot astfel nici masacrarea dominicanilor şi disolvarea vicariatului Fraţilor peregrinanţi în 1456 nu este o urmare a reacţiunii. Baracz reproduce relativ la acest subiect textul următor al lui Bzovius scris în 1606: „Fraţii pelerini, rămaşi după măcel, se întoarseră răzleţi în provinciile lor. Societatea fiind astfel împrăştiată, Părinţii ordului adunaţi în capitolul general dela Montpellier în 1456 încuviinţară administraţia celor 10 mânăstiri acelor provincii, dela cari fuseseră deslipite". Decretul sună astfel: „De oarece mânăstirile situate în ţările pe„lerinilor nu mai pot fi ocârmuite, ca până acuma, de un „vicar, de aceea încredinţăm cele din Rusia provincia„lului Poloniei... mânăstirile Moldovei şi ale Valahiei „mari şi mici provincialului Ungariei, restul mânăstirilor „din Grecia şi Capha provincialului Greciei" [3]). Cele două mânăstiri din Siret şi din Câmpulung fiind cuprinse în acest decret, ele trecură la provincia dominicană a Ungariei, de unde fuseseră deslipite pentru Fraţii pelerini.

1) *Op. cit.* pag. 252 urm.
2) *Histoire de la Dacie...* pag. 110.
3) Bzovius, *Propago D. Hyacinthi*, Veneţia 1606 pag. 25.

Dar măcelul, despre care vorbește Bzovius, n'a avut loc în România, ci în țările bizantine cotropite de Turci.

Uniții dintre Români avură mult de suferit de pe urma mișcării antiunioniste. Am auzit deja pe Cantemir vorbind despre exilarea, cu care fură pedepsiți în Moldova. Dar și despre cei din Transilvania avem oarecare vești. Acolo, în părțile Caranșebeșului, se uniseră cu Roma vreo 30.000 de Români și avură chiar un episcop român-unit Macarie (1456—1469). Ceva mai nainte găsim însă la Hunedoara și un episcop ortodox Ioan de Capha, sub imboldul căruia pare a se fi săvârșit ceeace ne istorisește Cogălniceanu [1]) după Fessler, confundând de bună seamă latin cu unit: «Îndată ce un preot latin celebrase liturghia pe un altar al Valahilor, ei distrugeau masa, pângărită după ei, scoteau dușumeaua bisericii și făceau un altar nou. Catolicii greu bolnavi erau siliți să se boteze, altfel li se refuză înmormântarea în cimitire». In asemenea împrejurări puterea politică trebuià să intervină și se cunoaște restul evenimentelor [2]).

Din toate efectele reacțiunii antiunioniste cel mai grav a fost pentru Români triumful definitiv al slavismului; de aceea Cantemir [3]) îl deploră zicând despre Teoctist, că «prin acest zel prea mare și fără de timp, el s'a făcut primul urzitor al barbariei, în care geme astăzi Moldova».

Este adevărat, că în biserica și în oficialitatea română s'a întrebuințat limba slavă încă din veacul al IX-lea sau al X-lea. Aceasta o dovedesc nu numai argumentele ce le aduce Xenopol [4]) în sprijinul acestei teze, dar și împrejurarea, că o schimbare atât de importantă, ca cea a limbii liturgice și politice nu s'a putut săvârși după veacul al

1) *Histoire de la Dacie*, pag. 152.

2) Cfr. despre episcopul Ioan și studiul lui Z. Pâclișan în „Cultura creștină", Blaj 1913, pag. 162 urm.

3) *Op. cit.* pag. 152.

4) *Istoria Românilor*, vol. I, pag. 451 urm. Auner, *Câteva momente din începuturile bisericii române*, Blaj 1902, pag. 81 urm.

XIII-lea, când se constată printre Români o influență crescândă a latinismului favorizat de Ungaria și Polonia. Dar pe lângă această limbă slavă, scrisă cu litere cirilice, în administrația statului și în cultul bisericii — întocmai ca limba latină în restul Europei— se mai vorbeà românește, și pentru scrierea cuvintelor românești alfabetul cirilic s'a introdus deabia în veacul al XIII-lea sau al XIV-lea. Aceasta a dovedit-o I. Bogdan într'o disertațiune de mare importanță [1]).

Rezultă de aici, că înaintea secolului al XIII-lea sau al XIV-lea Românii întrebuințau literile latine când voiau să scrie limba ce o vorbiau între ei, căci bine înțeles nu vor fi fost cu toții așà de inculți în cât să nu scrie absolut nimica. Dacă textul cital al lui Cantemir are un rost, atunci trebue să admitem, că această scriere rudimentară cu litere latine s'a perindat până pe vremea soborului din Florența, când apoi a fost stârpită cu forța, după îndemnul mitropolitului Teoctist.

Am văzut deci la ce a izbutit participarea Moldovei la soborul din Florența. Disertațiunea de față nu are pretenția să rostească ultimul cuvânt în această chestiune. In fiecare zi se descoperă, fie în țară, fie în străinătate, documente relative la istoria română. Nu încape îndoială că vor permite cercetătorilor viitori să elimineze multe ipoteze și să preciseze multe fapte nesigure. Ar fi de dorit, căci puține subiecte au fost atât de deformate, prin patima religioasă, ca soborul din Florența, fie că s'ar consideră în general, fie în particular relativ la participarea Moldovei și la reacțiunile izvorâte dintr'însa.

---

1) *Dela cine și când au împrumutat Românii alfabetul cirilic?* în *Lui T. Maiorescu omagiu*, București 1900. Autorul aduce ca dovadă caracteristică litera slavă Ѫ, care a pierdut în veacul al XIII-lea sunetul nazal *în* pe care-l avusese mainainte; ori prezisa literă se întâmpină tocmai fără acest sunet nazal în cuvintele românești din documentele cele mai vechi.

C. 20266. — Tip. Profesională, Dim. C. Ionescu, str. Câmpineanu, 9.